

بازرسی کالا و خدمات در تجارت بین الملل و اهداف آن

یحیی پاوز*

چکیده

این مقاله ناظر است به یکی از ابزارهای کنترلی حکومت‌ها برای مقابله با بی‌عدالتی ناشی از تولید و عرضه کالاها و محصولات صنعتی خطرآفرین و متقابلاً ایجاد تعادل قراردادی یعنی بازرسی کالا و خدمات و موسسات بازرسی مستقل که به عنوان یکی از بازوهای اجرایی دستگاه‌های بازرسی تکلیفی به بازرسی قراردادی کالا و خدمات می‌پردازند.

نویسنده در مبحث اول به سابقه بازرسی در فقه و قانون مدنی اشاره، سپس با بیان چگونگی شکل‌گیری نهادهای بازرسی‌کننده داخلی و آفت‌های آن، به شکل‌گیری نهادهای مستقل بازرسی می‌پردازد و با ارائه تعریفی از این نوع بازرسی که از آن سیستم حقوقی کامن‌لو به inspection و در سیستم حقوقی نوشته به surveillance تعبیر می‌گردد، جایگاه آن را در منابع حقوقی تجارت بین‌الملل و سیستم حقوقی کشورها به ویژه ایران و انگلیس و آمریکا نشان داده و در مبحث دوم زمینه‌های بازرسی این موسسات اعم از بازرسی در معاملات و بازرسی برای مقاصد خاص می‌پردازد. و بالاخره در مبحث سوم به اهداف بازرسی قراردادی از دیدگاه طرفین معامله اصلی، دولت‌های متبوعه آنان و سایر موسسات و نهادهای ذی‌نفع در بازرسی پرداخته و هدف نهایی بازرسی قراردادی که همانا حفظ و ایجاد تعادل قراردادی است، تشریح می‌نماید.

کلید واژگان

تعادل قراردادی - بازرسی کالا و خدمات - اهداف بازرسی - جایگاه بازرسی - کنترل

کیفیت - نهادهای بازرسی‌کننده

* دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی.

مقدمه

با توجه به قاعده عقلی بودن حسن و قبح افعال، در تمام مذاهب و مکاتب و آیین ها و سنت ها بر ضرورت رعایت عدالت در تمام شئون زندگی اجتماعی تاکید شده است. در شرع انوار اسلام نیز چنین تأکیداتی به کرات دیده می شود. امام خمینی (ره) در کتاب البیع فی می فرمایند « احکام شرعی قوانین اسلام هستند و این احکام شانی از شئون حکومت می باشند بلکه احکام، مطلوب بالعرض و اموری ابزاری هستند برای اجرای حکومت و گسترش عدالت.^۱ »

تولید انبوه محصولات و کالاهای صنعتی به ویژه کالاهای خطرآفرین، افراد و آحاد جامعه را بیش از پیش در معرض خطرات مالی و جانی قرار داده است. و ابزارهای سنتی همچون خیار عیب و خیار تدلیس و خیار غبن و امثال آن در بسیاری از موارد کارگشا نیست و خطرات ناشی از دادوستد کالاهای معیبه فراتر از ضررهای مالی و نقص اراده بوده و سلامت و ایمنی و جان آحاد جامعه را در معرض خطر قرار داده است. انتظارات افراد جامعه از دولت ها فراتر رفته و دولت ها ناگزیر از مداخله در معاملات افراد جامعه شده و در این میان وظیفه دارند در تقابل بین اصل آزادی اراده و اصل آزادی قراردادها از یکسو و ضرورت حفظ منافع جامعه و تامین امنیت و آسایش و سلامت عمومی، راه میانه ای برگزینند و یکی را فدای دیگری نسازند. پس به بهانه اجرای عدالت و انصاف از یکسو و پیشگیری از خطرات ناشی از تولید محصولات و کالاهای صنعتی و تامین سلامت و امنیت جامعه، حداقلی از شرایط کمی و کیفی را برای هریک از محصولات مذکور تهیه و تدوین نموده و رعایت آنها را به تولیدکنندگان و توزیع کنندگان تحمیل می نمایند.^۲

۱. امام خمینی (ره)، کتاب البیع، مطبعه مهر قم، جلد دوم، ص ۴۷۲.

۲. Necessitas est lex tempris et loci.

تدوین ضوابط و استانداردها و تحمیل اجرای آن به تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان و واردکنندگان تشکیلات منسجم و ابزارهایی را می‌طلبد، پس نهادهایی همچون موسسه استاندارد ایجاد شده و مسئولیت این امر خطیر بر عهده آن‌ها گذاشته می‌شود. و این نهادها مبادرت به بازرسی کالا و خدمات نموده بر کمیت و کیفیت و قیمت آن‌ها نظارت می‌نمایند. اما قلمرو و فعالیت چنین مؤسساتی عمدتاً درون مرزی است و بازرسی آن‌ها نوعی و در جهت تأمین منافع عمومی جامعه است که از آن می‌توان به بازرسی تکلیفی تعبیر نموده و دولت امکانات مداخله و دخالت موردی در معاملات افراد را ندارد پس مداخله نهاد دیگری ضرورت پیدا می‌کند. و در چارچوب ضوابط خاصی انجام این مأموریت به موسسات و نهادهای خصوص بازرسی کننده واگذار می‌شود که آن را می‌توان به بازرسی قراردادی تعبیر کرد.

گسترش فعالیت‌های تجاری بین‌المللی، تولید انواع کالاها و خدمات صنعتی پیشرفته، بازرسی کالا و خدمات در سطح تجارت بین‌الملل را به یکی از مباحث روز و کاربردی در عالم حقوق تبدیل کرده که شناخت کافی از نحوه شکل‌گیری، قلمرو و فعالیت، اهداف و وظایف و در نهایت حدود مسئولیت این نهادها در برابر طرف قرارداد بازرسی و اشخاص ثالث برای بازرگانان، وکلا و قضات و دانشجویان حقوق ضروری به نظر می‌رسد. در این مقاله سعی شده است با رعایت اختصار تاریخچه و جایگاه بازرسی کالا و خدمات در تجارت بین‌الملل و اهداف آن به خوانندگان گرامی ارائه شود. امید است در مقالات دیگر به سایر ابعاد بازرسی قراردادی بپردازیم.

مطالب این مقاله در سه مبحث بیان شده، مبحث اول ناظر است به تاریخچه و جایگاه بازرسی کالا و خدمات در تجارت بین‌الملل و مبحث دوم مربوط است به زمینه‌های بازرسی موسسات خصوصی و مستقل بازرسی کننده کالا و خدمات و در مبحث سوم به اهداف بازرسی قراردادی پرداخته شده است.

مبحث اول. تاریخچه و جایگاه بازرسی کالا و خدمات در تجارت بین‌الملل
بازرسی و معاینه مورد معامله و احراز مشخصات کیفی و انطباق آن با شروط قراردادی و ضوابط قانونی به تبع پیچیده شدن روز افزون مورد معامله، پیچیده‌تر و مشکل‌تر شده و نیازمند دانش و تخصصی ویژه است. بر همین اساس مؤسسات بازرسی اعم از مؤسسات بازرسی تکلیفی^۳ و مؤسسات بازرسی قراردادی با تشکیلات منظم و سازمان‌یافته به وجود آمده‌اند که شناخت تاریخچه و جایگاه چنین نهادی در تجارت بین‌الملل ضروری است.

گفتار اول. سابقه بازرسی و تشکیل مؤسسات خصوصی بازرسی‌کننده کالا و خدمات

متناسب با تحول معاملات و پیچیدگی و تنوع کالاها و خدمات مورد معامله، بازرسی کالا و خدمات نیز متحول شده است. در دو بند زیر تحولات بازرسی کالا و خدمات را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

بند اول. سابقه بازرسی

بازرسی کالا و خدمات قدمتی به اندازه خود معاملات دارد. معاینه و بازرسی خصوصی کالا توسط طرفین معامله قدیمی‌ترین روش و وسیله‌ای برای رفع ابهام از مورد معامله بوده و متداول‌ترین ابزاری است برای احراز انطباق کالا و خدمات با شروط و اوصاف قراردادی و اطمینان از وجود تعادل عرفی میان عوضین.

۱. بازرسی در فقه

۳. منظور از نهادهای بازرسی تکلیفی مؤسساتی هستند همانند مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی و سازمان بازرسی و نظارت بر قیمت کالا و خدمات و ادارات و مراکز بهداشتی استان‌ها که به حکم قانون و در چارچوب وظایف سازمانی و برای تأمین سلامت و ایمنی و آسایش جامعه و ایجاد و حفظ تعادل قراردادی مبادرت به بازرسی کالا و خدمات می‌نمایند که مباحث مقاله حاضر منصرف از آن‌ها است.

برای تحقیق عقد، همکاری اراده‌های انشایی طرفین و توافق آن‌ها در خصوص عنوان و عقد و ماهیت مورد معامله و اوصاف ذاتی آن ضروری است،^۴ بنابراین طرفین با رویت و معاینه عوضین در مواردی که مورد معامله حاضر است و توصیف مواردی که غایب^۵ است رفع ابهام می‌نمایند و خیار رویت، تدلیس و غبن و عیب، بازرسی کاربرد دارد. و نتیجه بازرسی ممکن است کاشف از تحقق یکی از خیارات مذکور باشد. به عنوان مثال در صورتی که خریدار یا فروشنده به اعتبار رویت سابق، معامله‌ای انجام داده باشد، لیکن بعد از رویت و معاینه، معلوم گردد که مورد معامله فاقد تمام یا بخشی از اوصاف مذکور است، حسب مورد فروشنده یا خریدار، خیار فسخ معامله را خواهد داشت.^۶ در تحریرالروضه فی شرح اللمعه آمده است که مشاهده از توصیف کفایت می‌کند حتی اگر مورد معامله در زمان قرارداد حاضر نباشد، به شرط آنکه از اموالی باشد که معمولاً تغییر پیدا نمی‌کند حال چنانچه پس از مشاهده خلاف آن آشکار شود و معلوم گردد بیشتر یا کمتر بوده اگر عرفاً قابل مسامحه نباشد طرف زیان دیده حق فسخ دارد. مشاهده این معنا در واقع نوعی بازرسی قبل از معامله و بعد از آن است.^۷

۲. بازرسی در قانون مدنی

قانون مدنی نیز به شرح مواد ۴۱۰ الی ۴۱۳ به خیار رویت و تخلف وصف پرداخته است مطابق ماده ۴۱۰ قانون مدنی «هرگاه کسی مالی را ندیده و آن را فقط به وصف بخرد، بعد

۴. شهیدی، دکتر مهدی، حقوق مدنی ۳، تمهیدات، انتشارات مجد، چاپ دوم ۱۳۸۱ ش ۱۵.

۵. در فقه از عنوان عقد بین غائبین استفاده می‌شود و در حقوق خارجی Distance Contract نامیده می‌شود که این عنوان عیناً در قانون تجارت الکترونیکی ایران مصوب ۱۳۸۲ به کار رفته است.

۶. مرحوم شیخ مرتضی انصاری، کتاب المکاسب، چاپ تبریز، ربیع الآخر ۱۳۷۵ قمری، خط مرحوم طاهر خوشنویس، ص ۲۴۸ و به بعد.

۷. امینی، علیرضا و آیتی، محمد رضا، فقه استدلالی، تحریرالروضه فی شرح المعمه، ترجمه سید مهدی دادمرزی، چاپ هشتم، انتشارات سپهر، تابستان ۸۴ ص ۲۶۲.

از دیدن اگر دارای اوصافی که ذکر شده است نباشد، مختار می‌شود که بیع را فسخ کند. یا با همان نحو که هست قبول نماید».

کلمه «دیدن در ماده ۴۱۰ قانون مدنی را باید به معنی معاینه و بازرسی تعبیر نمود و حسب مورد ممکن است ناظر به لمس کردن، چشیدن و حتی شنیدن و غیر آن باشد زیرا توجه قانون‌گذار ناظر به عادی‌ترین و ابتدایی‌ترین وسیله بازرسی و معاینه بوده است. بر همین اساس ممکن است صرف دیدن و معاینه و بازرسی به طریق عرفی کفایت نکرده و وجود اوصاف ذکرشده در معامله، محرز و مسلم نشود در این صورت بی‌تردید بازرسی و معاینه با وسایل و ابزار خاص و روش‌های ویژه و تخصصی مربوطه، صورت خواهد گرفت، به عنوان مثال اگر طلاجاتی با توصیف اینکه ۱۸ عیار می‌باشد فروخته شود، خریدار با رویت میباید و در صورت تردید در عیار اعلام شده، می‌تواند به وسایل مقتضی نسبت به بازرسی و معاینه آن اقدام نماید.

برای اعمال و اجرای اختیارات پیش‌بینی‌شده و در مواد ۴۱۲ و ۴۲۲ و ۲۷۵ قانون مدنی نیز بازرسی مورد معامله و یا آنچه در مقام ایفای متعهد تحویل می‌گردد ضروری است.^۸ ظهور یا عدم انطباق عیب ممکن است بر حسب اتفاق باشد و یا بازرسی، و در مواردی که خریدار در زمان معامله فرصت و یا موقعیت کافی برای بازرسی دقیق مورد معامله و یا وسایل و تجهیزات لازم را در اختیار نداشته باشد. حق وی برای بازرسی دقیق مورد معامله محفوظ است.^۹

۸. مطابق بند الف پاراگراف ۲ بخش ۱۵ قانون ۱۹۷۹ بیع کالای انگلیس، در بیع از طریق نمونه این شرط ضمنی قانونی وجود دارد که کل کالا با نمونه از لحاظ کیفی مطابقت نماید و مطابق بند ج پاراگراف ۲ بخش ۳۱۳-۲ قانون تجارت یکنواخت آمریکا همین شرط ضمنی صریح در بیع از روی نمونه پیش‌بینی شده است.

۹. چنین حقی در سیستم حقوقی کشورها و نیز در منابع تجارت بین‌الملل به رسمیت شناخته شده است. به عنوان مثال به بند الف بخش ۵۱۳-۲ و بند الف بخش ۵۱۵-۲ قانون تجارت یکنواخت آمریکا همچنین ماده ۳۴ قانون بیع کالای انگلیس مصوب ۱۹۷۹ و برای توضیحات بیشتر به صفحه همین مقاله مراجعه شود.

۲- بازرسی علمی و فنی

منظور از بازرسی علمی و فنی، بازرسی‌ای است که توسط نهادها و موسساتی که تخصص اصلی آن‌ها ارائه خدمات بازرسی می‌باشد، ارائه می‌گردد. اعم از بازرسی داخلی تشکیلات فروشنده و خریدار و یا موسسات و نهادهای دولتی و وابسته به دولت و همچنین موسسات بازرسی خصوصی که از آن به عنوان بازرسی مستقل یا بازرسی شخص ثالث نام برده می‌شود. در این بازرسی از تمام اصول و روش‌های علمی همچون آزمایش، نمونه‌برداری، آنالیز شیمیایی، توزین و اندازه‌گیری و ابزارهای دقیق استفاده می‌گردد.^{۱۰}

بنابراین با توجه به ماده ۴۲۶ قانون مدنی که می‌گوید: «تشخیص عیب بر حسب عرف و عادت می‌شود و بنابراین ممکن است بر حسب ازمه و امکان مختلف شود». همچنان که عیب بر حسب ازمه و امکان ممکن است متفاوت باشد، نحوه تشخیص عیب و نیز وسایل سنجش کیفیت کالا و خدمات نیز بر حسب ازمه و امکان متفاوت خواهد بود. بنابراین با توجه به ماده ۲۲۴ قانون مدنی که «الفاظ عقود را محمول بر معنای عرفیه» می‌داند چنان‌چه در قراردادی به دیدن، رویت، ملاحظه کردن و مشاهده کردن کالای خریداری شده اشاره شود، حسب مورد باید به بازرسی به معنای امروزی و تخصصی آن تعبیر و تفسیر نمود. بازرسی عملی به طرق و توسط افراد و اشخاص مختلف صورت می‌پذیرد از آن جمله است:

۱۰. به ماده ۶ شرایط عمومی ایفای، سال ۱۹۹۹ و همچنین برای نمونه به

Company Profile of Inspection Services Wein (ISW) Warenprüfug sgcs.m.b.H.p.5, available at:

مراجعه شود.

بازرسی مشترک خریدار و فروشنده^{۱۱}

در مواردی که طرفین توافق می کنند، بازرسی به شیوه ترافعی یعنی به صورت مشترک و عنداللزوم با حضور و نظارت کارشناسان طرفین و مطابق با روش های توافق شده و در صورت فقدان چنین روشی مطابق با عرف و رویه و استانداردهای حاکم انجام و در صورت مثبت بودن نتیجه آزمایشات گواهی قبولی^{۱۲} صادر و اولاً پس از رفع اشکالات آزمایشات تکرار می گردد.

بازرسی به صورت ترافعی در منابع حقوقی مختلفی پیش بینی شده است از آن جمله در خصوص فروش محصولات کشاورزی، به ویژه بیع غلات و حبوبات تدوین شده است، بازرسی به شیوه ترافعی پیش بینی شده است.^{۱۳}

مطابق بند ۱۳ از ماده ۳ از شروط عمومی مذکور مربوط به صادرات و واردات مواد سوختی جامد، اعتراض به انطباق کالا در مواردی که بازرسی کالا به صورت مشترک و همزمان توسط طرفین صورت گرفته، از خریدار سلب گردیده است.^{۱۴}

مطابق بند ۴ از بخش ۵۱۳-۲ قانون تجارت یکنواخت امریکا، در صورتی که طرفین در نحوه بازرسی توافق کرده باشند این توافق قطعی و تعیین کننده می باشد و بازرسی مشترک توسط طرفین نیز می تواند یکی از مصادیق بازرسی ترافعی باشد.

۲۰۲. بازرسی توسط فروشنده

فروشنده برای حفظ اعتبار و شهرت تجاری و بازار فروش خود چاره ای جز بازرسی و کنترل کیفیت محصولات و کالاهای تولید خود ندارد. در مواردی که فروشنده رسماً

11 . Inspection by both parties

12 . Certificat of acceptance .

13 . Contradictory methods .

۱۴ . به نقل از غلامرضا رفیعی، رژیم حقوقی بازرسی کالا در حقوق تجارت بین الملل، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس سال ۱۳۷۴.

مبادرت به بازرسی کالای خود می‌نماید، در واقع گزارشی راجع به کیفیت کالای خود به خریدار داده^{۱۵} و تضمین می‌کند که کالاها کاملاً سالم و بی‌عیب و منطبق بر قرارداد می‌باشد. اعتبار و ارزش چنین گزارش یا گواهی بازرسی بسیار محدود است و چنان چه مارزش و اعتبار خاصی در روابط قراردادی برای آن تعریف و توافق نشده باشد، گواهی بازرسی انجام شده توسط فروشنده در قبال خریدار و حتی نهادهای بازرسی تکلیفی صرفاً یک ادعا محسوب خواهد شد.

۲۰۳. بازرسی توسط خریدار^{۱۶}

به دلیل تضاد منافع فروشنده با خریدار، بازرسی کالا توسط فروشنده نمی‌تواند اطمینان لازم از جهت انطباق کالا با اوصاف و شروط مقرر را در خریدار ایجاد کند. ذی‌نفع اصلی و نهایی در بازرسی کالا خریدار است.^{۱۷} و شاید به همین دلیل بوده که در قوانین مدنی و تجاری کشورها و شروط عمومی ملی و بین‌المللی و قراردادهای استاندارد موارد استفاده در تجارت بین‌المللی، بازرسی را از تعهدات خریدار بر شمرده‌اند که از این میان می‌توان به کنوانسیون بیع بین‌المللی کالای ۱۹۸۰ وین که به وسیله موسسه حقوق یکنواخت تدوین شده و نیز اینکوئترمز ۲۰۰۰ اتاق بازرگانی بین‌المللی اشاره کرد.^{۱۸}

اگر خریدار تخصص و دانش و تجربه و امکانات لازم برای بازرسی کالاها و خدمات خریداری خود داشته باشد، اطمینان بخش‌ترین بازرسی برای او، بازرسی توسط خود او خواهد بود. این نوع بازرسی هم اکنون کم و بیش معمول است. معمولاً خریدار رأساً و یا

۱۵. که این گزارش Report of Perfection نام دارد و در فرانسه Protolcle d'excellence نامیده می‌شود.

۱۶. Inspection by the Buyer

۱۷. در حقوق برخی از کشورها مثل ایالات متحده آمریکا، حق خریدار به بازرسی و آزمایش کالا برای احراز انطباق آن

شروط و اوصاف توافق شده، به عنوان یک شرط متقدم (Condition Precedent) پیش‌بینی شده است، لیکن

ضرورتی ندارد که بازرسی توسط شخص خریدار یا سفارش‌دهنده کالا صورت پذیرد. به American Jurisprudence

1967 an Jur 2d, p. 530, no 379 مراجعه شود.

۱۸. به مواد ۳۸ و ۵۸ کنوانسیون یاد شده و ماده ب ۹ ترم‌های مختلف در اینکوئترمز ۲۰۰۰ مراجعه گردد.

توسط نمایندگان خود مبادرت به بازرسی کالا و خدمات خریداری شده در مبدأ می نماید. این بازرسی در عین حال که مطمئن ترین روش برای انطباق کالا و خدمات با شروط قراردادی و توافق شده می باشد، وقتی موثر است که خریدار یا نمایندگان او واقعاً تخصص لازم را برای چنین بازرسی داشته باشند والا چنین بازرسی ممکن است بعداً قابل استناد علیه خود خریدار باشد. لیکن در بازرسی های اجباری ، بازرسی خریدار برای سازمان های ذی ربط مثل گمرکات ، بانک ها و دیگر دستگاه های کنترل کننده حجیت نخواهد داشت .

بند دوم. شکل گیری مؤسسات فصولی بازرسی کننده کالا و خدمات

پیچیدگی و تنوع محصولات صنعتی ، فاصله مکانی خریدار و فروشنده از هم ، عدم تخصص و توانایی خریدار در امر بازرگانی و یا فقدان امکانات لازم از یکسو و تصویب قوانین مختلف حمایت از مصرف کننده و وضع قواعد آمره و نیز تدوین استانداردها و ضوابط فنی و کیفی برای کالاهایی که معمولاً به صورت انبوه تولید می شود و ضمانت اجرایی های مدنی و کیفری از سوی دیگر ، تولیدکنندگان و واردکنندگان و توزیع کنندگان را در معرض دعاوی ناشی از نقض مقررات و ضوابط مذکور قرارداده و رفع این معضل ، تدابیر و راه کارهای تازه ای را می طلبد. بنابراین به تدریج واحدها و نهادهای بازرسی کننده که خدمات تخصصی ارائه می دادند پا به عرصه وجود گذاشتند. برای شناخت این نهادها ، بدو لازم است مفهوم روشنی از کیفیت داشته باشیم.

۱. مفهوم کیفیت

همزمان و متناسب با تولید انواع کالاهای صنعتی و نیمه صنعتی ، مفهوم کیفیت نیز توسعه یافته است و با تولید کالاهای صنعتی خطرآفرین ، متقابلاً ضوابط و مقررات کمی و کیفی پیشگیرانه پیچیده تر و متنوع تر شده و به تبع آن مفهوم کنترل کیفیت نیز متحول

و مفاهیمی چون کنترل کیفیت، تضمین کیفیت، مدیریت کیفیت فراگیر^{۱۹} کنترل کیفیت فراگیر^{۲۰} پدیدار شده است.^{۲۱} در نتیجه تحول این مفاهیم، دیگر تولیدکننده به معنای اعم مجاز به عرضه هر کالایی که به زعم خود آن را با کیفیت تشخیص می‌دهد، به بازار نیست. قاعده مشهور Caveat Emptor رنگ باخته و قواعد و شروط ضمنی همچون قابل عرصه بودن کالا به بازار^{۲۲}، و کیفیت مطلوب^{۲۳} و مناسب بودن کالا با منظور خاص خریدار^{۲۴} جای آن را گرفته است.^{۲۵}

۲. شکل‌گیری واژه‌های مربوط به کنترل کیفیت در مؤسسات تولیدی

متناسب و همگام با تحول مفهوم کیفیت و پیچیدگی ضوابط تولید و عرضه کالا به بازار واحدهای مختلفی در مؤسسات تولیدی به وجود آمدند که مأموریت اصلی آن‌ها کنترل و تضمین کیفیت است، از آن جمله می‌توان به واحد بازرسی مواد^{۲۶} واحد کنترل کیفیت^{۲۷} و واحد تضمین کیفیت^{۲۸} اشاره کرد.

۳. آفت‌های بازرسی داخلی

از جمله این آفت‌ها تضاد منافع خریدار با فروشنده و تضاد منافع خریدار و فروشنده با منافع دولت‌های متبوعه در بازرسی‌های اجباری، عدم استقلال نهایی بازرسی داخلی و

19 . Total Quality Management (T.Q.M.) .

20 . Total Quality Control (T.Q.C.) .

۲۱. برای مطالعه بیشتر به کنترل کیفیت جامع، ترجمه و تلخیص دکتر ابوالفضل کزازی انتشارات موسسه عالی آموزش و پژوهش و مدیریت و برنامه‌ریزی، چاپ اول ۱۳۸۲، همچنین به کنترل کیفیت، ترجمه دکتر کاظم نقدریان، انتشارات وزارت صنایع، چاپ دوم ۱۳۷۶ مراجعه شود.

22 . Merchantability .

23 . Satisfactory quality .

24 . Fitness to any Particular Purpose .

۲۵. برای مطالعه بیشتر به Smith & Keenans, Advanced Business Law, Eleventh Edition, Longman 2000 p.265 به بعد مراجعه شود.

26 . In Coming Control (I.C.C) .

27 . Quality Control (Q.C) .

28 . Quality Assurance (Q.A) .

عدم اطلاع کافی بازرسین داخلی از ضوابط و مقررات کشورهای مقصد و بالاخره نداشتن دانش و تخصص و ابزار و لوازم بازرسی می‌باشد که موجب کسر اعتبار بازرسی‌های داخلی است.

۴. شکل‌گیری نهادها و مؤسسات مستقل بازرسی‌کننده کالا و خدمات

آفت‌هایی که برای نهادهای داخلی بازرسی‌کننده مؤسسات تولیدی برشمردیم، موجب شکل‌گیری نهادها و مؤسسات بازرسی‌کننده کالا و خدمات می‌گردد.^{۲۹} برای شناخت این مؤسسات و وظایف آن‌ها، بدو لازم است با مفهوم بازرسی مستقل آشنا شویم.

۴-۱. مفهوم بازرسی مستقل

همان‌گونه که دیدیم، بازرسی در معاملات از دیرباز وجود داشته و در بسیاری از معاملات در واقع لازمه صحت و درستی و جلوگیری از اختلافات احتمالی است. ضرورت بررسی و معاینه کالا، خواه در مورد مبیع حاضر و خواه در مورد مبیع غایب از جهت تطبیق آنچه در مقام ایفاء تعهد از ناحیه فروشنده یا متعهد تسلیم می‌گردد، با توضیحات و مشخصات مندرج در قرارداد را، قبلاً به اختصار دیدیم. چنانچه این بازرسی را به بازرسی ابتدایی تعبیر کنیم، بازرسی شخص ثالث شایسته عنوان بازرسی علمی و فنی خواهد بود. قید فنی بعضاً در اسامی شرکت‌ها و مؤسسه‌ای که در این زمینه فعالیت می‌کنند، دیده می‌شود. بازرسی در لغت به معنای تفتیش و بازرس به معنای مفتش آمده است.^{۳۰} در فرهنگ حقوقی بلک^{۳۱} Inspection که معادل انگلیسی بازرسی است به معاینه، و بازرسی، تحقیق، واری، و بررسی و روایت به منظور تعیین کیفیت، اصالت یا شرایط یک محصول، مدارک داد و ستد و غیر آن تعریف و اضافه شده کلمه

۲۹. برای مثال می‌توان به ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷۱ و

ماده ۶ همان قانون که ناظر بر ضرورت تدوین ضوابط و استانداردهای کالاهای تولیدی و وارداتی است، اشاره کرد.

۳۰. فرهنگ عمید.

31. Black's Law Dictionary.

بازرسی، معنای وسیع‌تری از نگاه کردن دارد و به معنی واری دقیق یا انتقادی، تحقیق، آزمایش به ویژه تحقیق انتقادی می‌باشد.

Survey و به تبع آن Surveillance در فرهنگ حقوقی بلك به معنای بازرسی املاك از جهت عمدتاً تعیین حدود و ابعاد و مساحت و امثال آن آمده و به همین معنی و مفهوم استعمال می‌شود در حالی که surveillance در زبان فرانسه مفهومی وسیع‌تر و معادل Inspection در حقوق انگلیس دارد.

۴.۲. تعریف بازرسی

در قوانین ایران تعریفی از بازرسی ملاحظه نمی‌گردد. لیکن در ماده یک ضوابط اجرایی شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی کننده (سورویانس) ^{۳۲} آمده است: «سورویانس یا بازرسی به مجموعه عملیاتی شامل بازرسی، بازمینی، بررسی، نمونه برداری، اندازه گیری آزمایش و عملیات مشابه اطلاق می‌گردد که توسط مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران که از این پس در این آیین‌نامه مؤسسه نامیده می‌شود یا بازرس مستقل برای تعیین کمیت و کیفیت و سایر مشخصه‌های کالا و یا تجهیزات، تاسیسات و خدمات مورد معامله بین خریدار و فروشنده به منظور مقابله و مقایسه و انطباق آن با شرایط مندرج در قرارداد خرید و اعتبار اسنادی و نیز صدور گواهینامه بازرسی صورت می‌گیرد».

تعریف یادشده مقید و محدود عملیات موسسه استاندارد یا بازرس مستقل شده است و از جهات مفصله زیر قابل ایراد است:

اول: ضوابط موضوع ماده ۵ ناظر به بازرسان مستقل است و نه مؤسسه استاندارد.

دوم: بازرس به اعتبار عملیات بازرسی تلبس پیدا می‌کند و لذا نوعی دور در مفهوم آن دیده می‌شود.

۳۲. ضوابط اجرایی مذکور در اجرای ماده ۵ قانون اصلاح قوانین و مقررات موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی تدوین و در مورخه ۸۵/۷/۴ به تصویب شورای عالی استاندارد رسیده است.

سوم: در تعریف فوق، کلمه بازرسی که مستلزم دور است، تکرار شده مگر اینکه کلمه سورویانس یا بازرسی که موضوع تعریف است به معنای بازرسی تخصصی و فنی و بازرسی مذکور در تعریف را به معنای ابتدایی آن تعبیر کنیم.

چهارم: ممکن است در قرارداد بین خریدار و فروشنده و یا در اعتبار اسنادی شرایط ویژه ای ذکر نشده باشد. و طرفین از بیان شرایط و جزئیات دقیق غفلت نموده باشند، در این صورت چنانچه مؤسسه بازرسی صرفاً به تطبیق اوصاف کلی مورد معامله اکتفا نماید، اغراض طرفین به‌ویژه خریدار ممکن است از این بازرسی حاصل نگردد.

پنجم: قرارداد در سیستم حقوقی ایران، عرفاً به نوشته‌ای اطلاق می‌گردد که عقدی به موجب آن به‌وجود آمده باشد. در حالیکه بسیاری از عقود، بدون تنظیم قرارداد کتبی از سوی طرفین به‌وجود می‌آید، همچنین ممکن است اسناد و مدارک معامله ظاهر عرفی قرارداد را نداشته باشد، مثل موردی که ایجاب در قالب مکاتبه یا شفاهاً و قبول با افتتاح اعتبار اسنادی صورت می‌گیرد. بنابراین کلمه قرارداد در تعریف مذکور جامع نیست.

ششم: در تعریف فوق، ماهیت مستقلی برای اعتبار اسنادی در نظر گرفته شده است که صحیح به نظر نمی‌رسد، زیرا اعتبار اسنادی معمولاً یا در مقام قبول عملی ایجاب، افتتاح می‌گردد و یا در مقام اجرای مفاد معامله‌ای که قبلاً واقع شده است. و ماهیت مستقلی^{۳۳} که در عرض قرارداد یا معامله ذکر شود و مرجع مستقلی برای مراجعه مؤسسه بازرسی‌کننده تلقی گردد، نیست.

هفتم: صدور گواهی‌نامه بازرسی، جزء بازرسی نیست و درج آن در تعریف بازرسی صحیح به نظر نمی‌رسد. گواهی‌نامه دلیل اثباتی بازرسی و انطباق کالا با مشخصات قرارداد و از تعهدات بازرس است. و بر همین اساس و مطابق رویه معمول، در صورت عدم

۳۳. با بحث استقلال اعتبار اسنادی از معامله اصلی موضوع ماده ۴ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، نباید اشتباه شود.

انطباق کلاً با مشخصات و شروط قرارداد، از صدور آن خودداری و معمولاً گزارش بازرسی صادر می‌نماید.

هشتم: تعریف مورد بحث، بازرسی در حین ساخت و ساز و نیز بازرسی قبل از معامله را که به منظور بررسی و احراز اعتبار و امکانات و توانایی های فنی و تولیدی طرف مقابل، صورت می‌گیرد، شامل نمی‌شود.

اتاق بازرگانی بین‌المللی تعریفی را برای بازرسی پیش از حمل^{۳۴} به سازمان تجارت جهانی GATT، ارائه داده که عیناً در سند نهایی گات مشهور به دور اروگوئه وارد شده که ذیلاً درج می‌گردد:

«فعالیت‌های بازرسی قبل از حمل عبارت از کلیه فعالیت‌های مربوط به بررسی کمیت، قیمت از جمله تبدیل ارز و شرایط مالی و یا طبقه‌بندی گمرکی کالا در گمرکی است که قرار است کالای مذکور از آن گمرک به قلمرو کشور استفاده‌کننده عضو صادر شود».^{۳۵}

تعریف یادشده محدود و ناظر به بازرسی پیش از حمل بوده و از جامعیت لازم برخوردار نمی‌باشد.

فدراسیون بین‌المللی آژانس‌های بازرسی (ایفیا)^{۳۶} در ماده ۲ از شروط عمومی استاندارد بازرسی، تعریفی از بازرسی به شرح زیر ارائه داده است:

«بازرسی عبارت است از هرگونه کنترل، نظارت، بازرسی، بررسی، بازمینی، آزمایش، نمونه‌برداری، اندازه‌گیری، عملیات مشابه که در مورد کیفیت و حسب مورد سایر خصوصیات کالا، خدمات، تجهیزات و فرآورده‌ها به منظور مطابقت آن‌ها با شرایط

34 . Pre- shipment Inspection (PSI).

35 . Preshipment inspection activities are all activities relating to the verification of the quantity, the price including currency exchange rate and financial terms and / or the customs classification of goods to be exported to the territory of user government when such activities are performed in the customs .

36 . International Federation of Inspection Agencies (IFIA) .

قراردادی یا مشخصات از پیش تعیین شده و یا به جهت نظریات حرفه‌ای انجام می‌گیرد و می‌تواند منجر به صدور گزارش یا گواهی‌نامه گردد.»

تعریف فوق در عین اینکه بسیاری از عناصر مهم بازرسی شخص ثالث را در بردارد، به نظر می‌رسد هنوز جامع و مانع نیست. به عنوان مثال بازرسی داخلی نیز ممکن است تمام عملیات فوق را انجام دهد در حالی که تعریف یادشده برای بازرسی شخص ثالث در نظر گرفته شده است.

۴۰۳. تعریف پیشنهادی

بازرسی شخص ثالث را می‌توان به شرح زیر تعریف نمود:

«بازرسی عبارت از مجموعه عملیاتی است که به منظور تعیین و تطبیق اوصاف کمی و یا کیفی آنچه در مقام ایفای تعهد به طرف معامله تسلیم شده یا می‌شود و یا بررسی فرآیند تولید و مشخصات با شروط صریح و ضمنی و ضوابط حاکم بر معامله طرفین و یا برای احراز اعتبار، توانایی‌ها و تناسب امکانات یک طرف در ایفای تعهدات و یا برآورده نمودن نیازمندی‌های طرف دیگر توسط شخص ثالث در قبال دریافت کارمزد صورت می‌گیرد».

عناصر این تعریف به شرح زیر می‌باشد:

اول: در تمام تعاریف پس از اینکه به موارد زیادی از عملیات بازرسی اشاره شده، عبارت «از قبیل» و یا «عملیات مشابه» اضافه شده که نشانگر تمثیلی بودن موارد مذکور در تعریف است، بنابراین به نظر می‌رسد ضرورتی به ذکر این همه مصداق عملیات بازرسی نبوده و استعمال عملیات به صورت مطلق مناسب‌تر بوده و چنانچه در آینده روش‌های دیگر برای بازرسی نیز ابداع گردد، داخل در تعریف خواهد بود.

دوم: عبارت «آنچه در مقام ایفای تعهد به طرف معامله تسلیم شده یا می‌شود بازرسی‌های قبل از حمل، در طول و بعد از حمل را نسبت به کالا و خدمات و غیر آن را شامل می‌شود و لذا ضرورتی به ذکر مصادیق کالا و یا خدمات نیست.

سوم: عبارت «شروط صریح و ضمنی و ضوابط حاکم بر معامله» ضرورت توجه به شروط صریح و ضمنی که متضمن عرف و عادات تجاری بین‌المللی و رویه و عملکرد طرفین و نیز ضوابط و مقررات ناشی از قوانین و مقررات و یا کنوانسیون‌های بین‌المللی است را، نشانی می‌دهد.

چهارم: بخش اخیر تعریف ناظر به بازرسی‌های قبل از معامله و یا بعد از معامله و قبل عملیاتی شدن مکانیسم پرداخت و احراز توانایی‌های مالی و فنی طرف مقابل برای ایفای تعهدات و رفع نیازمندی‌های آتی طرف دیگر می‌باشد.

پنجم: عبارت «در مقابل دریافت کارمزد» معیاری برای تمیز بازرسی‌های قراردادی از بازرسی‌های تکلیفی است.^{۳۷}

ششم: در تعریف اشاره‌ای به صدور گزارش و یا گواهی نشده است، زیرا صدور گواهی یا گزارش فی‌نفسه بخشی از بازرسی نیست بلکه منعکس‌کننده و دلیل انجام بازرسی است.

۵. سابقه مؤسسات بازرسی مستقل

برخی معتقدند که مؤسسات و نهادهای بازرسی‌کننده کالا و خدمات به شکل امروزی از آغاز قرن بیستم تشکل یافته‌اند.^{۳۸} و تردیدی نیست که با شناخته شدن حق بازرسی کالا و

۳۷. ممکن است در بازرسی‌های تکلیفی نیز وجوهی دریافت گردد، لیکن این وجوه بی‌تردید برای جبران هزینه‌های

بازرسی بوده و جنبه انتفاعی ندارد.

38. J. villus, Inspection, Revus de droit Uniforme p. 95. 1992.

خدمات به معنای علمی و امروزی آن برای خریداران و تجویز بازرسی به وسیله اشخاص ثالث، مؤسسات بازرسی نیز شکل گرفتند و به تدریج بر تعداد آن‌ها افزوده می‌شود.

۱.۵. شکل‌گیری مؤسسات بازرسی مستقل در ایران

در ایران نیز بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به تدریج شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی ایجاد شدند. این شرکت‌ها و مؤسسات اگرچه شخصیت حقوقی مستقل دارند، لیکن اهمیت نقش آنان در روابط معاملاتی اشخاص و نیز فلسفه، حکمت و اهداف بازرسی اشخاص ثالث در ایران از دید نهادهای مختلف، قانون‌گذار را بر آن داشت که ضابطه‌ای برای تاسیس و فعالیت این قبیل مؤسسات و شرکت‌ها برقرار کند. بنابراین به موجب تبصره ذیل ماده ۵ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷/۱۱/۲۵، تایید صلاحیت شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی کننده داخلی و خارجی برعهده مؤسسه استاندارد به عنوان تنها مرجع واگذار شد. سپس شورای عالی استاندارد، ضوابطی را تحت عنوان ضوابط اجرایی شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی کننده (سورویانس) موضوع ماده ۵ قانون در مورخه ۷۵/۷/۴ تصویب نمود. و به شرحی که بیان خواهد شد با تدوین آیین کار بازرسی قبل از حمل بر عملکرد آنان نظارت می‌کند.

۲.۵. شکل‌گیری فدراسیون بین‌المللی آژانس‌های بازرسی (ایفیا)^{۳۹}

تا سال ۱۹۸۲ شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی‌کننده کالا و خدمات به نحو دلخواه عمل کرده و توافق‌نامه‌ای که به نوعی هماهنگی و یکنواختی در عملکرد و رویه‌های آنان ایجاد کند وجود نداشت.

هر چند که به مرور زمان رویه‌های خاصی از سوی مؤسسات مذکور متداول شده بود و شرکت‌ها و مؤسسات یاد شده، شروط عمومی^{۴۰} خاصی برای خود تدوین نموده بودند، در سال ۱۹۸۲ با تلاش شرکت‌ها و مؤسسات بزرگ بازرسی کالا و خدمات،

39 . International Federation of Inspection Agencies (IFIA)

40 . General conditions.

نهادی به نام فدراسیون بین المللی آژانس های بازرسی با نام اختصاصی (ایفیا IIFIA) در لندن تأسیس و متون متعددی که مرجعی در زمینه بازرسی محسوب می گردد، از سوی این فدراسیون تهیه و تنظیم گردید که از آن جمله می توان پیش نویس بازرسی قبل از حمل^{۴۱} و مقررات انجام بازرسی های الزامی دولتی پیش از حمل و اصول تطبیق قیمت ها^{۴۲} شروط عمومی استاندارد بازرسی های بین المللی^{۴۳} اشاره کرد.

گفتار دوم . جایگاه بازرسی کالا و خدمات در منابع حقوق تجارت بین الملل و

سیستم حقوقی کشور

اگرچه بازرسی کالا و خدمات حق مسلم خریدار است و خریدار ذی نفع اصلی قرارداد بازرسی ، مع الوصف به دلیل اهداف مختلف بازرسی باید اشاره کرد، امروزه کشورهای زیادی از خدمات بازرسی پیش از حمل بهره مند می باشند^{۴۴} توضیحات بیشتر در مباحث مربوطه ارائه خواهد شد.

بند اول . بازرسی کالا و خدمات در منابع حقوق تجارت بین الملل

نهاد بازرسی در منابع حقوقی مختلفی در زمینه تجارت بین الملل ، دیده می شود از جمله:

۱. قانون متحدالشکل بیع بین المللی

در مواد ۳۸ و ۵۸ قانون متحدالشکل بیع بین المللی که در سال ۱۹۶۴ در لاهه به تصویب رسیده است ، به بازرسی کالا توسط خریدار اشاره شده است .

۲. کنوانسیون بیع بین المللی کالا

در کنوانسیون بیع بین المللی ۱۹۸۰ وین نیز که براساس قانون متحدالشکل بیع بین المللی ۱۹۶۴ لاهه شکل گرفته ، ماده ۳۸ و بند ۳ در ماده ۵۸، ناظر به بازرسی کالا توسط

41 . Preshipment inspection (PSI)

42 . Code of Practice Preshipment Inspection Mandated by Governments and Price Comparison Principles IFIA 1001.

43 . IFIA Recommended Terms and Conditions of Business (1999).

44 . Patric Low, 278, world Bank Discussion papers, preshipment inspection services, p.5.

خریدار است. و در بازنگری مواد یاد شده، موانع اشکالات موجود رفع و در بند ۱ ماده ۳۸، عبارت «باتوجه به اوضاع و احوال مربوطه» اضافه شد که انعطاف بیشتری را به نفع خریدار ایجاد کرده است و در بند ۳ از همان ماده نیز قید ترانس شپمنت حذف گردید. در بند ۳ از ماده ۵۸ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا نیز بر حق خریدار برای بازرسی کالا تصریح شده است. مطابق ماده مذکور، خریدار تا زمانی که فرصتی برای بازرسی کالا داشته باشد، ملزم به تادیه ثمن نیست مگر اینکه رویه‌ای که برای تسلیم کالا با تأدیه ثمن توسط طرفین بر آن موافقت شده است منافات با داشتن چنین فرصتی داشته باشد.

۳. موافقت‌نامه بازرسی پیش از حمل گات

در دوره هفتم مذاکرات گات معروف به دور اروگوئه، پیش‌نویس موافقت‌نامه بازرسی پیش از حمل که از سوی اتحادیه بین‌المللی آژانس‌های بازرسی معروف به ایفیا تدوین شده بود، تصویب گردید. هم‌اکنون این موافقت‌نامه در زمینه بازرسی پیش از حمل، از منابع حقوقی بسیار مهم در عرصه تجارت بین‌المللی محسوب می‌گردد.

این موافقت‌نامه ابزاری برای مقابله با مشکل قیمت‌گذاری پایین یا بالای قیمت کالاهای وارداتی، برای کشورهای در حال توسعه فراهم آورده است. برای اطمینان از اینکه شرکت‌های بازرسی‌کننده کالا و خدمات، خودسرانه قیمتی که داوطلبانه بین صادرکنندگان و واردکنندگان مورد توافق قرار گرفته است رد نمایند. موافقت‌نامه اصول و قواعدی را مقرر داشته که شرکت‌های بازرسی برای بررسی قیمت در کشورهای صادرکننده باید به آن توجه نمایند.^{۴۵}

۴. بازرسی کالا و خدمات در اینکوترمز

۴۵. راهنمای تجاری دور اروگوئه، اثر مشترک مرکز تجارت بین‌الملل و دبیرخانه مشترک المنافع، انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی ص ۱۳۱ و به بعد.

مقررات متحدالشکلی که در زمینه‌های مختلف از سوی اتاق تجارت بین‌المللی^{۴۶} تدوین شده است، در واقع بخشی از عرف تثبیت شده تجارت بین الملل را شامل می‌گردد. از جمله این مقررات می‌توان به مقررات متحد الشکل اعتبارات اسنادی^{۴۷} مقررات متحدالشکل ضمانت‌نامه‌های عندالمطالبه^{۴۸} مقررات متحدالشکل وصولی‌ها^{۴۹} و اینکوترمز^{۵۰} اشاره کرد.

در اینکوترمز به‌طور غیر مستقیم به بازرسی کالا اشاره شده است. در ماده ب ۹ اینکوترمز اصلاحی ۲۰۰۰ که ناظر به یکی از وظایف خریدار است، آمده است:

«خریدار بایستی هزینه‌های بازرسی قبل از حمل را به جز در مواردی که چنین بازرسی از سوی مقامات کشور صادرکننده اجباری اعلام شده، پردازد».^{۵۱}

بند دوم. بازرسی کالا و خدمات در سیستم حقوقی کشورها

بازرسی کالا و خدمات در قوانین و مقررات موضوعه بسیاری از کشورها پیش‌بینی شده است و همزمان با شناسایی حق بازرسی برای خریدار، اجازه بازرسی توسط اشخاص ثالث نیز داده شده است.

۱. بازرسی کالا و خدمات در سیستم حقوقی کشورهای بلوک شرق

در قوانین کشورهای بلوک شرق به ویژه اروپای شرقی به بازرسی کالا و خدمات توسط خریدار تأکید شده است. شاید علت پیش‌دستی کشورهای مذکور در تدوین و تصویب چنین قوانینی، حساسیت و توجه شدید کشورهای مذکور به کنترل ورود و خروج ارز

46 . International Chamber of Commerce.

47 . ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP500) .

48 . ICC Uniform Rules for Demand Guarantees (URDG 458) .

49 . ICC Uniform Rules for Collections (URC 522) .

50 . ICC official Rules for the Interpretation of the Trade Terms (Incoterms 2000).

51 . B9 – Inspection of Goods

The buyer must pay the costs of any pre-shipment inspection except when such inspection is mandated by the authorities of the country of export.

بوده است. در واقع یکی از مهم‌ترین ابزارهای کنترل ورود و خروج ارز، همین بازرسی و به ویژه بازرسی قبل از حمل می باشد.

در قانون تجارت بین‌المللی کشور چکسلواکی سابق که در سال ۱۹۶۳ به تصویب رسیده بود، بخش قابل توجهی (از ماده ۵۲۱ الی ۵۳۵) به امر بازرسی اختصاص داده شده بود.^{۵۲} بعد از جدایی کشور چک از اسلواکی، قانون تجارت بین‌الملل که در کشور یاد شده به تصویب می‌رسد در بخش ۱۲ مواد ۵۹۱ الی ۶۰۹ به بازرسی کالا و خدمات می پردازد. در قانون روابط قراردادی یوگسلاوی نیز که در سال ۱۹۷۸ تصویب شده بود، مواد ۸۴۶ و ۸۵۸ به بازرسی کالا و خدمات اختصاص داشت.^{۵۳} جمهوری دموکراتیک آلمان که در جبهه بلوک شرق قرار داشت در قانون تجارت خود که در سال ۱۹۷۶ به تصویب رسیده بود، بخشی را به بازرسی کالا و خدمات اختصاص داده بود.^{۵۴}

بعد از ابداع سیستم بازرسی پیش از حمل به معنای اخص، کشورهای زیادی از این نوع بازرسی در معاملات بین‌المللی خود بهره می‌بردند و بر همین اساس قوانین و مقررات خاصی نیز در زمینه بازرسی برای خود تدوین و تصویب نموده اند که از آن جمله می‌توان به عنوان مثال به مقررات بازرسی پیش از حمل کشور کامبوج که در سال ۲۰۰۰ میلادی تصویب شده است.^{۵۵} به عنوان یکی از قوانین و مقررات جدیدالتصویب اشاره کرد.

۲. بازرسی کالا و خدمات در سیستم حقوقی انگلیس و آمریکا

مطابق بخش ۳۰۱-۲، از قانون تجارت یکنواخت آمریکا (U.C.C)، وظیفه کلی خریدار این است که مطابق قرارداد بیع فی مابین، کالا را پذیرفته و بهای آن را پرداخت کند.

52. Czechoslovak International Trade Code (1963).

53. Yugoslaw Law on Contractual Relations (1978).

54. Democratic Republic of Germany Law on International Contracts. (1976).

55. Regulation on the Implementation of Pre-shipment Inspection Servicess, Kingdom of Cambodia, Nation Religion King Annex to the Parkas of the Ministry of Economy and Finance, No 599 dated 31 August 2000.

این وظیفه به آن معنی نیست که خریدار باید کالایی را که در اجرای قرارداد به او تسلیم می‌شود، بپذیرد. بلکه خریدار حق دارد در صورتی که کالا و یا نحوه تسلیم آن، منطبق بر قرارداد نباشد، از پذیرش آن خودداری کند. حق خریدار به عدم پذیرش کالا و خدماتی که ارائه می‌شود، به دلیل عدم انطباق آن با قرارداد، متضمن حق دیگری به نام بازرسی کالا برای احراز انطباق کالا و خدمات با شروط و اوصاف قراردادی است. بنابراین اگر در قرارداد، توافق و اشاره صریح راجع به حق بازرسی خریدار وجود نداشته باشد، این حق به موجب قانون به طور روشن برای خریدار پیش‌بینی شده است.^{۵۶}

در حقوق امریکا، حق خریدار به بازرسی و آزمایش کالا برای احراز انطباق آن با قرارداد به عنوان یک شرط متقدم^{۵۷} شناخته شده است. لیکن ضرورتی ندارد که بازرسی توسط شخص خریدار سفارش‌دهنده کالا صورت پذیرد. بلکه ممکن است بازرسی کالا و قبول آن توسط شخص ثالث صورت پذیرد. و اگر در قرارداد مقرر شده باشد، حتی بیع می‌تواند منوط و موقوف به بازرسی باشد.

مطابق بند الف بخش ۵۱۳-۲. در صورتی که به نحو دیگری توافق نشده باشد، خریدار حق دارد قبل از پرداخت بهای کالا، کالاهایی را که تحویل شده یا به قرارداد فروش اختصاص داده شده است، در یک محل و زمان معقول و به روش معقولی بازرسی کند. در مواردی که فروشنده مجاز است که کالا را برای خریدار ارسال کند، بازرسی می‌تواند بعد از رسید کالا صورت پذیرد.

در بند الف بخش ۵۱۵-۲ قانون تجارت یکنواخت امریکا،^{۵۸} این حق به هریک از طرفین داده شده است که با اخطار و اعلام قبلی و با دادن فرصت معقول به طرف دیگر و به

56. American Jurisprudence op.cit, p. 530 – No.379.

57. Condition precedent.

58. In furtherance of the adjustment of any claim or dispute:

منظور تعیین و تسجیل حقایق و تأمین دلیل، کالاها را بازرسی، آزمایش و نمونه برداری کند. و به موجب بند دیگری از همان بخش، بازرسی با توافق طرفین ممکن است به شخص ثالثی واگذار و نظر او قاطع و غیر قابل تخدیش اعلام گردد.

بازرسی کالا و خدمات در قوانین و مقررات انگلیس نیز به طور روشن و آشکار در ماده ۳۴ قانون فروش کالا مصوب ۱۹۷۹ پیش‌بینی شده است. به موجب بند یک از ماده یاد شده، در جایی که کالا به خریدار تحویل می‌گردد و خریدار قبلاً آن را بازرسی نکرده است، این کالاها قبول‌شده فرض نخواهد شد تا زمانی که خریدار فرصت معقولی برای بازرسی کالا به منظور تسجیل اینکه آیا در انطباق با قرارداد می‌باشد یا خیر، داشته باشد. مطابق بند ۲ از ماده یادشده نیز، در صورتی که توافق دیگری نشده باشد وقتی که کالایی به خریدار تحویل می‌گردد، فروشنده در صورت درخواست خریدار موظف است که فرصتی را برای احراز انطباق کالاها با قرارداد به خریدار بدهد. این بازرسی به صورت حقی برای خریدار در نظر گرفته شده ولی ضمانت اجرایی ویژه‌ای در صورت قصور خریدار از بازرسی، معین نشده است.^{۵۹}

۳. بازرسی قراردادی در سیستم حقوق ایران

بازرسی قراردادی در سیستم حقوقی ایران را می‌توان به دو دوره اساسی تقسیم کرد دوره اول مربوط به قبل از اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران و دوره دوم بعد از آن، اگر چه قبل از پیروزی انقلاب اسلامی اخذ و ارائه گواهی بازرسی (سورویانس) در برخی از معاملات مهم، به ویژه در قراردادهای و معاملات سازمان‌ها و نهادهای دولتی پیش‌بینی می‌شد، ولی مصوبات و مقررات مدونی که

(a) either party on reasonable notification to the other and for the purpose of ascertaining of the facts and preserving of evidence, has the right to inspect, test and sample of the goods including such of them as may be in the possession or control of other.

۵۹. منظور این است که خریدار چنین تکلیفی را در قبال دولت و جامعه انگلیس ندارد.

خریداران را تکلیف به استفاده از خدمات بازرسان مستقل کند و گواهی آنان را در زمره اسناد و مدارک لازم برای استفاده از اعتبارات اسنادی قرار دهد، وجود نداشت. از سال ۱۳۷۰ به بعد بخشنامه‌هایی از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران صادر شد که تکالیفی را در این خصوص برای خریداران ایرانی مقرر می‌داشت. از جمله می‌توان به بخشنامه شماره ۸/نا- ۸/۲۵۱۰۰ مورخه ۱۳۷۰/۱۲/۶ اشاره کرد که به موجب آن بازرسی شخص ثالث در اعتبارات اسنادی با مبلغ بالای بیست هزار دلار، برای بازرسی و کالا و خدمات و تطبیق آن با مشخصات قراردادی اجباری اعلام شده بود. چنانچه اعتبار اسنادی به صورت یوزانس (نسیه) افتتاح می‌شد، بهره نیز در محاسبات منظور و در تعیین حد نصاب به اصل مبلغ اعتبار اسنادی اضافه می‌شد. بانک مرکزی در انتخاب بازرس دخالتی نداشت لیکن فهرستی از شرکت‌های معتبر بازرسی را تهیه کرده بود که خریدار می‌بایست یکی از شرکت‌های مذکور را برای بازرسی انتخاب می‌کرد و از نظر بانک مرکزی فقط گواهی شرکت‌های مذکور معتبر و قابل قبول محسوب می‌شد.^{۶۰}

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مؤسسات و شرکت‌های بازرسی چندی در ایران ثبت و شروع به فعالیت نموده بودند، لیکن ثبت و فعالیت آن‌ها چندان ضابطه مند نبود. اهمیت نقش این مؤسسات در روابط معاملاتی اشخاص و نیز فلسفه و حکمت و اهداف بازرسی اشخاص ثالث در ایران از دیدگاه نهادهای مختلف، قانون‌گذار ایران را بر آن داشت که ضابطه‌ای برای تأسیس و فعالیت این قبیل مؤسسات و شرکت‌ها برقرار کند. بنابراین در قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران که در مورخ ۷۱/۱۱/۲۵ تصویب شد، تأیید صلاحیت شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی‌کننده داخلی و خارجی به عنوان تنها مرجع، بر عهده مؤسسه استاندارد گذاشته شد. متعاقباً شورای عالی

60 . J-Villus, inspection, revue de droit uniforme, Rome 1992, p.95

استاندارد، ضوابطی را تحت عنوان ضوابط اجرایی شرکت ها و مؤسسات بازرسی کننده (سورویانس) موضوع ماده ۵ قانون فوق الذکر در مورخه ۷۵/۷/۴ تصویب نمود. پس از چندی کمیته سورویانس، مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران آیین کاری را با استفاده از متون مشابه بین المللی^{۶۱} در زمینه بازرسی کالا و خدمات و حدود وظایف مؤسسات بازرسی، خریدار و فروشنده تصویب نمود که مرجع مهمی در این زمینه محسوب می گردد.

مبحث دوم. زمینه های بازرسی مؤسسات خصوصی و مستقل بازرسی کننده کالا و خدمات

زمینه های بازرسی مؤسسات خصوصی و مستقل را در دو گفتار بیان می کنیم:

گفتار اول. بازرسی در رابطه با معاملات و بازرسی برای مقاصد خاص

در اغلب موارد بازرسی در رابطه معاملات و در مقام بازرسی کالا و خدمات می باشد. در حالی که در برخی موارد، بازرسی صرفاً برای مقاصد خاص صورت می گیرد. در دو بند زیر به این دو نوع بازرسی می پردازیم:

بند اول. بازرسی در رابطه با معاملات

از لحاظ آماری، بیشترین موارد بازرسی و رایج ترین آن ها، مربوط به بازرسی کالا و خدمات موضوع معاملات می باشد. این بازرسی ها به دو دسته کلی قابل تقسیم است.

۱. بازرسی پیش از حمل

قبل از حمل کالا، ممکن است بازرسی های مختلفی نسبت به آن صورت پذیرد، مثل بازرسی در حین ساخت و یا بازرسی به درخواست طرفین معامله و یا یکی از آنها ولی هر بازرسی که قبل از حمل کالا و خدمات صورت می پذیرد، بازرسی قبل از حمل

61. ISO/IEC Guide 2: 1996 (Sections 1-11) Standardization and Related Activities
ISO/IEC Guide 65: 1996 General Requirements for Bodies Operating Product Certification Systems.

محسوب نمی‌شود. بازرسی قبل از حمل عنوان خاصی است که در مورد بازرسی‌هایی که عمدتاً در اجرای قوانین و مقررات آمره و به درخواست دولت متبوعه خریدار صورت می‌گیرد، به کار می‌رود. ذیلاً به انواع بازرسی قبل از حمل اشاره می‌گردد.

۱۰۱. بازرسی قبل از حمل به معنای اخص آن

حسب گزارش تحقیقی آقای پاتریک لو که حاصل آن تحت عنوان نشریه شماره ۲۷۸ راجع به بازرسی قبل از حمل از سوی بانک جهانی انتشار یافته است.^{۶۲} بازرسی قبل از حمل با علامت اختصاصی PSI^{۶۳} برای اولین بار در سال ۱۹۶۰ توسط شرکت سوئیسی SGS^{۶۴} که در حال حاضر بزرگ‌ترین مؤسسه بازرسی مستقل است.^{۶۵} ابداع گردید و اولین قرارداد بازرسی پیش از حمل در سال ۱۹۶۳ با کشور ژنیر بسته شد. بازرسی قبل از حمل با هدف کنترل قیمت‌ها و در نهایت با هدف جلوگیری از خروج ارز و اخذ حقوق بازرگانی گمرکی به میزان درست و صحیح از سوی کشورهای در حال توسعه به خدمت گرفته می‌شود. در حال حاضر تعداد زیادی از کشورها از خدمات بازرسی قبل از حمل استفاده می‌کنند. این بازرسی ابتدا به نیتن جلوگیری از فرار سرمایه از سوی دولت‌ها تعقیب می‌شد و سپس اهداف بازرسی گسترده‌تر شد. زمینه‌های اصلی بازرسی قبل از حمل عبارت است از کنترل واردات:

62 . Patrick Low, 278, World Bank Discussion Papers, Preshipment Inspection Services p.5

63 . Preshipment Inspection

64 .Societe Generale de Surveillance S.A.

۶۵. راهنمای تجاری دور اروپا، اثر مشترک مرکز تجارت بین‌الملل و دبیرخانه مشترک المنافع، از انتشارات مؤسسه

مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی سال ۱۳۷۵، ص ۱۳۶.

۱. از جهت صدور صورت حساب‌ها با بیش از مبلغ واقعی.^{۶۶}
۲. از جهت صدور صورت حساب‌ها با مبلغ کمتر از مبلغ واقعی و طبقه‌بندی غیر واقعی کالاهای وارداتی.^{۶۷}
۳. ارائه و کنترل رژیم‌های معافیتی.
- در حال حاضر در بازرسی قبل از حمل، خدمات زیر نیز ارائه می‌گردد.^{۶۸}
 ۱. بررسی و کنترل گواهی مبدا.
 ۲. بررسی و کنترل اینکه کالای وارداتی با مقررات ملی مطابقت دارد یا نه.
 ۳. اطلاعات راجع به اهداف خاص و حساس.
 ۴. اطلاعات راجع به قیمت برای ارزیابی و تعیین قیمت پایه برای گمرک.
 ۵. مساعدت فنی، انتقال تکنولوژی و آموزش.
 ۶. اعلام وجوه اهدایی و واریز ارز خارجی.
 ۷. تسهیلات تجاری.
 ۸. حمایت از مصرف‌کننده.^{۶۹}
- ایفیا آیین کاری را در خصوص بازرسی پیش از حمل^{۷۰} به معنای اخص آن تدوین نموده که ناظر به بازرسی اجباری پیش از حمل کالا به درخواست دولت‌ها می‌باشد. آئین کار مذکور تعهدات مؤسسات بازرسی‌کننده پیش از حمل عضو ایفیا در قبال دولت‌ها را که استفاده‌کننده از این خدمات می‌باشند، بیان داشته است. در بند ۱/۱ آن

66 . Over invoicing

67 . Under- invoicing and mis – classifying

68 . Patric Low, op.cit, p.2 .

69 . ملاحظه می‌گردد که اهداف بازرسی‌های قراردادی نیز به تدریج به اهداف بازرسی‌های تکلیفی نزدیک‌تر و نزدیک‌تر می‌گردد.

70 . ifia 1001: 2002 – I(E), Code of Practice: Preshipment Inspection Mandated by Governments.

تصریح شده است که آئین کار مذکور مبتنی بر توافق‌نامه سازمان تجارت جهانی در زمینه بازرسی پیش از حمل^{۷۱} و توصیه‌های بعدی، همچنین بر اساس توافق‌نامه سازمان تجارت جهانی در خصوص ارزیابی گمرکی^{۷۲} تدوین یافته است.

۱،۲. بازرسی پیش از حمل گات^{۷۳}

اگرچه بازرسی پیش از حمل، از مدت‌ها قبل وجود داشت، لیکن نیاز و مقتضیات تجارت بین‌الملل از یکسو و آشکار شدن نقش و اهمیت روزافزون بازرسی و پدیده جدید گات، موجب گردید که بازرسی پیش از حمل با اهداف محدود و منحصر در روابط کشورهای عضو گات به وجود آید. این بازرسی در وقایع حاصل تلاش کشورهای در حال توسعه بود. زیرا کشورهای در حال توسعه که عمدتاً وارد کننده نیز می‌باشند، به این نتیجه رسیدند که بسیاری از صورت حساب‌های مربوط به قیمت کالاهای وارداتی، غیر واقعی بوده و قیمت‌های اعلام شده اغلب بیش از قیمت‌های واقعی می‌باشد و در نتیجه علیرغم اینکه ارزش بیشتری از کشورها خارج می‌شود ولی حقوق و عوارض گمرکی کافی دریافت نمی‌گردد. لذا در مقام چاره‌جویی، در مذاکرات دور بیست و هفتم در کشور اروگوئه معروف به مذاکرات دور اروگوئه، موافقت‌نامه‌ای راجع به بازرسی پیش از حمل مورد بررسی و موافقت واقع و در سند نهایی گنجانیده شد. و هدف از آن همان‌طور که گفته شد، رفع مشکل ارزش‌گذاری پایین یا بالای قیمت کالاهای وارداتی برای کشورهای در حال توسعه است. در موافقت‌نامه مذکور همچنین آمده است که کشورها می‌توانند از خدمات شرکت‌های بازرسی برای تعیین صحت و سقم کیفیت،

71. Agreement on Preshipment Inspection.

۷۲. این توافق‌نامه در مورخه ۲۰ سپتامبر ۱۹۸۶ در مذاکرات مربوط به تجارت جهانی دور اروگوئه توسط وزرای اعضای

سازمان مذکور به تصویب رسیده است.

73. General Agreement on Tariffs and Trade.

کمیت یا قیمت کالاهای وارداتی، تا جایی که ضروری است، استفاده کنند.^{۷۴} قید «تا جایی که ضروری است» به نظر می‌رسد برای این باشد که بازرسی قبل از حمل که برای حل یکی از مشکلات تجاری بین‌المللی و به ویژه گریبان‌گیر کشورهای در حال توسعه می‌باشد، به نوبه خود تبدیل به یک مشکل و معضل دیگری نگردد.

از سوی دیگر برای اینکه شرکت‌های بازرسی کننده، خودسرانه قیمتی را که داوطلبانه میان وارد کننده و صادر کننده مورد توافق قرار گرفته، رد نکنند،^{۷۵} موافقتنامه اصول و قواعدی را مقرر داشته که این شرکت‌ها باید در بررسی قیمت‌ها در کشورهای صادر کننده، رعایت کنند. شرکت‌های بازرسی برای مقایسه قیمت‌ها باید به قیمت کالاهای همسان یا مشابه که برای صادرات به کشورهای وارد کننده یا به سایر بازارها پیشنهاد شده است، توجه نمایند.

این موافقتنامه شامل ۹ ماده بوده و نکات و جزئیات زیادی در آن بیان شده است. در مقدمه این توافقنامه آمده است:

«با توجه به اینکه شماری از کشورهای در حال توسعه، به بازرسی قبل از حمل متوسل می‌شوند، با تأیید به اینکه کشورهای در حال توسعه به انجام چنین کاری تا آن زمان و تا میزانی که برای بررسی کیفیت، کمیت یا قیمت کالاهای وارداتی لازم باشد، نیاز دارند با تفاوت به اینکه چنین برنامه‌هایی باید بدون ایجاد تاخیر غیر ضروری و یا رفتار نابرابر انجام پذیرد با توجه به اینکه بازرسی مرقوم بنا به تعریف، در قلمرو کشورهای صادر کننده عضو انجام می‌پذیرد. با تأیید لزوم ایجاد یک چارچوب بین‌المللی مورد توافق در

۷۴. راهنمای تجاری دورارو گونه، ترجمه مدیریت پژوهش‌های اقتصادی بین‌المللی، مرکز تجارت بین‌الملل، دبیرخانه مشترک المنافع چاپ مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ص ۱۳۱ و به بعد.

۷۵. مد اخله دولت در معاملات اشخاص را باید استثنایی بر اصل آزادی اراده‌ها تلقی کرد و در جایی تجویز نمود که منافع جامعه، اقتضای آن را دارد. مؤسسات بازرسی پیش از حمل نیز که به نیابت از دولت‌ها عمل می‌کنند مقید به قیودی هستند که منوب‌عنه به آن مقید است.

مورد حقوق و تعهدات کشورهای عضو استفاده کننده و کشورهای صادر کننده عضو ... توافق می‌نمایند».^{۷۶}

طرفین بازرسی پیش از حمل الزاماً یک دولت و یک شرکت یا مؤسسه خصوصی است . بنابراین شرکت یا مؤسسه بازرسی کننده باید اطلاعات دقیق و به روزی از قوانین و مقررات گمرکی ، مالیاتی ، کنترل ارز و مقررات گات داشته باشد.^{۷۷}

محل بازرسی در بازرسی پیش از حمل ، قلمرو گمرکی است که کالا از آن صادر می‌شود مع الوصف اگر ماهیت کالا به گونه‌ای باشد که به دلیل پیچیدگی های فنی و جهات دیگر امکان بازرسی در محوطه گمرک نباشد ، همچنین در صورت توافق طرفین ممکن است بازرسی در محل ساخت کالا انجام شود.^{۷۸} مطابق شق ب از بند ۲۰ از ماده ۲ موافقت نامه،^{۷۹} و نیز آیین کار بازرسی پیش از حمل^{۸۰} شرکت‌های بازرسی در مقایسه قیمت‌ها ، مبنای کار خود را باید قیمت کالاهای یکسان یا مشابهی قرار دهند که از همان کشور صادر کننده ، تقریباً در همان زمان و تحت شرایط فروش رقابتی قابل مقایسه و طبق رویه های تجاری متداول و با رعایت هر گونه تخفیفات معمول و استاندارد جهت صدور عرضه شده‌اند .

توافق نامه حق اعتراض و تجدید نظرخواهی در خصوص قیمت‌ها را برای صادر کنندگان پیش‌بینی نموده است . و در ماده ۴ آن که ناظر به روش بازرسی مستقل است.

۷۶ - سند نهائی گات ، دور اروگوئه ، همان منبع ، ص ۳۴۵

۷۷ . به ماده یک بندهای ۲ و ۳ و ۴ موافقتنامه بازرسی پیش از حمل گات مراجعه شود.

۷۸ . همان منبع ماده ۲ بند ۳.

79 . Agreement on Preshipment Inspection.

80 . Code of Practice, IFIA 1001, Preshipment Inspection Mandated by Governments, sixth Edition, 2002-1 (E).

اگر مؤسسات بازرسی تخلفی را مشاهده نکنند «گزارش بی قید و شرط نتایج بازرسی»^{۸۱} صادر می‌کنند و در غیر اینصورت «یادداشت عدم صدور گزارش»^{۸۲} صادر خواهند نمود.

۲. بازرسی کالا و خدمات به معنای اعم (بازرسی تجاری)

در این بازرسی، کلیه خدمات بازرسی قبل از حمل ارائه می‌گردد، وجه تمایز بازرسی قبل از حمل به عنوان یک نوع خاص از بازرسی و بازرسی کالا و خدمات بدون قید پیش از حمل، در متقاضی بازرسی است.

بازرسی پیش از حمل به درخواست دولت‌ها و برای تأمین اهدافی مانند کنترل قیمت‌ها جلوگیری از فرار سرمایه‌ها، دریافت حقوق و عوارض گمرکی به طرفین معامله تحمیل می‌گردد و معمول این است که دولت قرارداد بازرسی کلی با یکی از مؤسسات بازرسی کننده، منعقد می‌کند و مؤسسه مذکور با شناخت کافی نسبت به قوانین و مقررات ملی دولت مذکور و قوانین، مقررات فراملی و جهات خاص مورد نظر دولت مذکور، خدمات بازرسی ارائه می‌دهد، لیکن در بازرسی کالا و خدمات به معنای اعم یا بازرسی تجاری، متقاضی بازرسی یکی از طرفین قرارداد اصلی می‌باشد و معمولاً طرفین قرارداد، قبلاً در خصوص بازرسی به صورت کلی و یا بازرسی یک مؤسسه خاص به توافق می‌رسند. ذکر یک نکته ضروری است و آن اینکه، برخی از دولت‌ها بدون اینکه راساً در امر بازرسی مداخله کنند، با وضع قوانین و مقررات بازرسی اجباری عملاً نظرات خود از بازرسی قبل از حمل را، تأمین می‌کنند.

خدمات بازرسی در این نوع از بازرسی عرفاً موارد زیر را شامل می‌گردد:

۱. کنترل کمیت از طریق توزین - شمارش - اندازه‌گیری.

81 . Clean report of inspection.

82 . Note of non-issuance.

۲. کنترل کیفیت از طریق بازدید فیزیکی ، نمونه برداری ، آزمایش بازیدهای فنی.
 ۳. کنترل بسته بندی و علامت گذاری .
 ۴. کنترل بارگیری و تخلیه
 ۵. تطبیق با شروط قرارداد و قوانین و مقررات و ضوابط و استانداردهای ملی و فراملی حسب مورد^{۸۳}
- دولت‌ها معمولاً مقرراتی را در خصوص روش های بازرسی ، وظایف و اختیارات مؤسسات بازرسی کننده و طرف قرارداد بازرسی تدوین نموده اند که از آن جمله می توان به آیین کار بازرسی قبل از حمل و نیز ضوابط اجرایی شرکت ها و مؤسسات بازرسی کننده موضوع ماده ۵ قانون در سیستم حقوقی ایران اشاره کرد:
۳. بازرسی صنعتی (بازرسی در حین ساخت)
- اشکالات احتمالی ماشین آلات و تجهیزاتی که معمولاً موردی و براساس درخواست و سفارش خریدار و مشخصات اعلام شده ، ساخته می شود، اگر در طول مراحل مختلف ساخت ، کنترل و رفع نگردد، ممکن است رفع آن بعداً با صعوبت همراه باشد و مضافاً هرگونه تأخیری در ساخت آن، ممکن است زنجیره ای از فعالیت ها و اقدامات دیگر مشتری را با تأخیر مواجه سازد، لذا در این موارد معمولاً از بازرسی صنعتی برای رفع مشکلات استفاده می شود. مؤسسات بازرسی خدمات زیر را در قالب بازرسی صنعتی ارائه می دهند.

۱. کنترل کیفیت مواد اولیه مصرفی .
۲. نحوه ساخت و فرآیند تولید.
۳. مطابقت با مشخصات فنی قرارداد .

83 . Company Profile of Inspection Services Wein (ISW) warenprüfungsges.m.b.H.p.5. available at office @ inspection services.net همچنین به ماده ۶ شرایط عمومی ایفای سال ۱۹۹۹مراجع شود.

۴. کنترل زمان بندی قراردادی .
۵. شرکت و حضور در آزمایشات مرحله ای .
۶. شرکت در آزمایشات نهایی .
۷. تجزیه و تحلیل فعالیت هایی که ممکن است متضمن تأخیر باشد و ارائه راه حل های سازنده^{۸۴}

در بند ۴-۹-۵ آئین کار بازرسی پیش از حمل ، نظارت بر برنامه کامل پروژه صنعتی شامل مشاوره ، نظارت بر اجرا و گزارش پیشرفت کار از جمله خدماتی اعلام شده که از سوی بازرسین مستقل ارائه می گردد.

بند دوم . بازرسی برای مقاصد خاص

برخی از بازرسی ها مشخصاً برای مقاصد خاص بوده و متفاوت از بازرسی کالا و خدمات می باشد. این بازرسی ها را می توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱. بازرسی اعتبار و توان فنی و تولیدی فروشنده یا سازنده

بازرسی فوق به این معنی است که خریدار قبل از عقد قرارداد با طرف مقابل ، تلاش می کند از اعتبار مالی ، توان فنی و تولیدی فروشنده یا سازنده اطلاع کافی به دست آورد.

خریدار اگر بداند که فروشنده یا طرف قرارداد وی ورشکسته یا در آستانه ورشکستگی است ، هرگز حاضر به عقد قرارداد با او نمی گردد. همچنین است اگر بداند که طرف قرارداد او امکانات فنی و تولیدی برای انجام موضوع قرارداد مورد نظر را ندارد. لذا برای احتراز و جلوگیری از بروز مشکلات گوناگون در طول اجرای قرارداد و به عنوان یک اقدام پیشگیرانه ، از خدمات بازرسان مستقل استفاده می گردد و بازرس مستقل با تحقیق

۸۴. به Company Profile of Inspection services(ISW) همان منبع ، مراجعه شود.

و بررسی موارد خواسته شده، گزارش یافته های خود را به مشتری ارائه می دهد و مشتری براساس گزارش مذکور تصمیم می گیرد که وارد معامله با طرف مقابل بشود یا نه . مشابه این وضعیت و رویه در کشورهای مختلف از جمله در ایران وجود دارد که عبارت است از تأیید صلاحیت فنی پیمان کاران . به این صورت که هزار چند گاهی تشکیلات و سازمان های دولتی که در زمینه های مختلف با پیمان کاران سرو کار دارند با انتشار آگهی و دعوت از پیمان کاران واخذ سوابق و در صورت لزوم بازدید از تشکیلات و امکانات آنان ، صلاحیت فنی و توان کاری پیمانکاران را بررسی و برای استفاده در مناقصه های محدود، در آرشو خود نگهداری می کنند. در خصوص بررسی و تعیین صلاحیت پیمان کاران آیین نامه هایی تدوین شده است.^{۸۵} دربند ج از ماده ۵ اساس نامه شرکت بازرسی مهندسی و صنعتی ایران ، انجام خدمات مربوط به بازرسی های فنی برای زمان ساخت ماشین آلات از قبیل ارزیابی و بازرسی کارخانه های سازنده که از مصادیق بازرسی اعتبار و توان فنی و علمی سازنده می باشد، از جمله اهداف مؤسسه بازرسی مذکور اعلام شده است.^{۸۶}

۲. بازرسی برای طبقه بندی کشتی ها و مطالبه خسارت

بازرسی قراردادی برای مقاصد دیگری نیز به کار گرفته می شود از آن جمله است :

۲۰۱ . بازرسی برای طبقه بندی کشتی ها

به دلیل اهمیت حمل و نقل دریایی که هنوز بیشترین حجم مبادلات بین المللی را به خود اختصاص داده است ، کشتی ها علی الخصوص کشتی های اقیانوس پیما و معاملات مربوط

۸۵ . به عنوان مثال می توان به آیین نامه تشخیص صلاحیت پیمان کاران اجرای پروژه های صنعتی به روش طرح و ساخت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۱۴ هیئت وزیران منتشره در روزنامه رسمی شماره ۱۶۶۲۲ مورخه ۱۳۸۰/۱۲/۲۸ و آیین نامه طبقه بندی و تشخیص صلاحیت پیمان کاران مصوب ۱۳۸۱/۱۲/۴ هیئت وزیران ، منتشره در روزنامه رسمی شماره ۱۶۹۰۸ مورخ ۱۳۸۱/۱۲/۲۱ اشاره کرد.

۸۶ . اساس نامه شرکت بازرسی مهندسی و صنعتی ایران در صفحه ۱۲۷ و به بعد مجموعه قوانین سال ۱۳۶۵ به چاپ رسیده است .

به آن‌ها و سایر مسائل و موضوعات مربوطه از اهمیت ویژه برخوردار بوده و قوانین و مقررات مختلفی اعم از قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی در این رابطه در کشورهای مقرر که در زمینه حمل و نقل دریایی فعالیت می‌کنند، و سیستم‌های حقوقی مختلف وجود دارد. از جمله مقررات مذکور، مقررات مربوط به ثبت کشتی‌ها و شناورها است. آیین‌نامه ثبت کشتی‌ها و شناورها در ایران که در اجرای مفاد قسمت دوم از فصل اول و ماده ۱۹۳ قانون دریایی ایران تدوین و در مورخه ۱۳۴۴/۹/۱۰ به تصویب هیئت وزیران رسیده است، نمونه‌ای از این مقررات است.

در ماده ۱۲ آیین‌نامه مذکور آمده است

الف. اداره بازرسی فنی و اندازه‌گیری کشتی‌های سازمان بنادر کشتی رانی مکلف است، ظرفیت و مشخصات کامل کشتی را به نحوی که در اظهار نامه ذکر گردیده، رسیدگی نموده و پس از تطبیق، در صورت صحت، آن را تأیید و گواهی نماید. ضمناً علائم مخابراتی به کشتی اختصاص دهد.

ب. تا زمانی که اداره بازرسی فنی و اندازه‌گیری کشتی‌ها تأسیس نشده است گواهی‌نامه‌ها و بازرسی‌های فنی مؤسسات ذیل معتبر خواهد بود.

۱. لویدز جستراف شیپینگ - لندن

۲. بورودرتیاس - پاریس

۳. گرمایشه لوید - هامبورگ

۴. آمریکن بورواف شیپینگ - نیویورک

۵. جاپانیز کورپوریشن - توکیو

ملاحظه می‌گردد که یکی از موارد بازرسی، بازرسی کشتی‌ها از جهت طبقه‌بندی است. یکی دیگر از موارد بازرسی کشتی‌ها، بازرسی برای احراز قابلیت دریانوردی^{۸۷} است

که از اهمیت فوق العاده‌ای در حمل و نقل دریایی برخوردار بوده و مباحث زیادی را به خود اختصاص داده است. این نوع بازرسی نیز در طبقه بازرسی برای مقاصد خاص قرارداد شده است.^{۸۸} از آنجایی که نوع وسیله حمل و ویژگیهای آن مؤثر در تعادل قراردادی کالا را با کشتی ای می فرستد که فاقد این خصیصه است باید گفت که تعادل قرارداد به صورت جدی بهم خورده است.

۲,۲ بازرسی برای مطالبه خسارت از بیمه

وقتی که خسارتی به محمولات ارسالی وارد می گردد، تعیین میزان دقیق خسارات وارده و اوضاع و احوالی که خسارت در آن واقع شده، نیازمند بازرسی و ثبت و تسجیل آن می باشد. در این رابطه بازرس باید دو مطلب را مورد توجه قرار دهد:

۱. ارزی که برای بازسازی احتمالی کالای خسارت دیده و برگرداندن آن به شرایط لازم مورد نیاز است.

۲. حفظ حقوق کسانی که در نهایت، خسارات بر آن‌ها تحمیل خواهد شد،

همچون متصدیان حمل و نقل و اشخاص ثالث و کسانی که متعهد شده اند

دیگری (مسبب ضرر) را از مسئولیت مصون بدارند.

گفتار دوم. بازرسی به درخواست طرفین معامله و اشخاص ثالث

بازرسی قراردادی که توسط بازرسان مستقل انجام می گردد، علی‌الاصول بایستی به درخواست طرفین معامله اصلی باشد. ولی همیشه این گونه نیست بازرسی قراردادی ممکن است به درخواست اشخاصی غیر از طرفین معامله اصلی صورت پذیرد، بنابراین در دوبند زیرین به موضوع پرداخته می شود.

۸۸. به مجموعه قوانین و مقررات بندری، دریایی ایران، جلد اول، مقررات داخلی، تدوین دفتر حقوقی سازمان بنادر و کشتیرانی، صفحه ۹۵ و به بعد مراجعه گردد.

بند اول. بازرسی به درخواست طرفین معامله اصلی

بازرسی معمولاً به درخواست خریدار است و اگر فروشنده دستور بازرسی صادر می‌کند، باید آن را به نمایندگی و از قبل خریدار دانست، مع‌الوصف بعضاً فروشنده انگیزه‌های خاص خود را از بازرسی دارد.

۱. بازرسی به درخواست خریدار

خریدار کالا و خدمات، بیشترین انگیزه را در بازرسی دارد. اوست که چه بسا کالاهایی را ندیده و در بهترین فرض با دیدن نمونه ویا کاتالوگ خریداری می‌کند و تا کالا به دست او برسد، آن را رویت نمی‌کند. مطابق ماده ۴ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی^{۸۹} بانک‌ها نیز اسناد را مورد معامله قرار می‌دهند، پس اگر اسناد ظاهراً درست باشند ولی فی الواقع کالایی وجود نداشته باشد، نه بانک‌ها مطلع می‌شوند، نه علاقه و انگیزه‌ای برای دخالت در معامله اصلی دارند. بنابراین ابزار دیگری لازم است که وجود کالا و سپس انطباق آن با شروط مورد نظر را تأیید نماید. پس از بازرسان مستقل برای ارائه چنین خدماتی استمداد می‌گردد.

در برخی از سیستم‌های حقوقی، بازرسی شخص ثالث، یعنی بازرسی کالا و خدمات مورد معامله توسط بازرسان مستقل اجباری است^{۹۰} در برخی از سیستم‌های حقوقی نیز بازرسی به عنوان حقی برای خریدار شناخته شده، لیکن ضمانت اجرایی خاصی پیش‌بینی نشده است^{۹۱} و در برخی سیستم‌های حقوقی وضعیت بینابین وجود دارد.

لیکن مطابق بخشنامه‌های لازم‌الاجرا در حال حاضر خریدار در دو مورد موظف است شرط بازرسی را در معامله و به تبع آن در اعتبار اسنادی درج نماید. اول، درمورد

89. ICC Uniform Commercial Customs and Practice for Documentary Credits. (U.C.P500)

۹۰. به مقررات اینکوترمز ۲۰۰۰، نشریه کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی، بند ب ۹ ترم‌های مختلف مراجع گردد.

۹۱. به عنوان مثال ماده ۳۴ قانون فروش کالای انگلیس و ماده ۵۱۳-۲ U.C.C ضمانت اجرایی خاصی را برای خریدار که بازرسی را انجام ندهد، قائل نیست.

کالاها و خدماتی که با استفاده از ارز یارانه ای وارد کشور می گردد و دوم ، در مورد کالاها و مواد اولیه وارداتی مشمول استاندارد اجباری که در ماده ۱۱ مجموعه مقررات ارزی بانک مرکزی ، قسمت اول به شماره ۶۰/۱۹۸۷ مورخ ۸۳/۵/۱۷ ، به آن تصریح شده است.^{۹۲}

اخیراً نیز معاملاتی که با استفاده از ارز صندوق ذخیره ارزی انجام می گردد، مشمول بازرسی اجباری اعلام شده اند.

۲. بازرسی به درخواست فروشنده

فروشنده نیز از بازرسی کالا و خدمات اهداف و انگیزه‌های خاص خود را دارد.^{۹۳} او نیز می خواهد اولاً اسناد لازم برای دریافت بهای کالا را تکمیل کند، ثانیاً اماره ای مبنی بر مطابقت کالا با مشخصات مورد نظر طرفین ایجاد کند و بار اثبات عدم مطابقت را بر دوش خریدار اندازد. مضافاً ممکن است با توجه به مقررات آمره کشور فروشنده ، بازرسی کالا و خدمات از جهاتی برای صادرات ضروری باشد.^{۹۴} پس در مواردی متقاضی بازرسی فروشنده است. ممکن است بازرسی به درخواست خریدار ولی به هزینه فروشنده باشد. این فرض که هزینه بازرسی برعهده فروشنده باشد، در بند فرعی ب از بند ۱۹-۱۱-۱۸ مجموعه مقررات ارزی بانک مرکزی پیش‌بینی شده است.^{۹۵}

مطابق شروط عمومی و قراردادهای نمونه کمیسیون اقتصادی سازمان ملل متحد برای اروپا^{۹۶} یافته‌های فروشنده در بازرسی کالا تحت شرایط خاصی ممکن است دلیلی برای

۹۲. مجموعه مقررات ارزی بانک مرکزی شماره ۶۰/۱۰۸۷ مورخ ۸۳/۵/۱۷ با اصلاحات بعدی بخش اول ، واردات کالا و خدمات ، ص ۹ .

۹۳- به صفحه ۲۳ مراجعه گردد.

۹۴. همچنان که در ایران مقررات و استانداردهایی برای برخی کالاهای صادراتی وجود دارد که رعایت آن الزامی بوده و ممکن است برای احراز وجود شرایط مذکور از خدمات بازرسی استفاده گردد.

۹۵. مجموعه مقررات ارزی شماره ۶۰/۱۰۸۷ مورخ ۸۳/۵/۱۷ با اصلاحات بعدی ، بخش اول ، واردات کالا و خدمات .
96 . United Nations Economic Commission For Europe.

اثبات وضعیت کالا در زمان بازرسی باشد. به عنوان مثال اگر فروشنده با دعوت قبلی از خریدار، مبادرت به بازرسی نماید و خریدار علیرغم اطلاع و داشتن فرصت معقول در بازرسی شرکت ننماید، در این صورت نتیجه بازرسی علیه خریدار قابل استناد خواهد بود. مطابق شروط عمومی راجع به تحویل کالا بین سازمان های دول عضو شورای تعاون متقابل اقتصادی^{۹۷} فروشنده موظف است که پیش از ارسال کالا، کیفیت کالاها را مورد بازرسی قرار دهد. مع الوصف به دلیل آفت های بازرسی داخلی از جمله تضاد منافع خریدار و فروشنده، بازرسی انجام شده از ناحیه شخص فروشنده دارای ارزش و اعتبار کمتری است، اینکه بازرسی به درخواست فروشنده باشد یا خریدار، کارمزد و هزینه های بازرسی توسط کدام یک از طرفین معامله پرداخت شود، منشاء آثار حقوقی فراوانی است.^{۹۸}

بند دوم. بازرسی به درخواست اشخاص ثالث

بازرسی ممکن است توسط اشخاصی به غیر از طرفین معامله اصلی مثل دولت های متبوعه آنان و به ویژه دولت متبوعه خریدار و یا از سوی مؤسسات بیمه و غیر آن درخواست گردد. ذیلاً توضیحات بیشتری ارائه می گردد:

۱. بازرسی به درخواست دولت های متبوعه طرفین معامله

دولت های متبوعه طرفین معامله اصلی انگیزه های خاص خود را از بازرسی کالا و خدمات دارند که ذیلاً بیان می شود.

۱۰۱. بازرسی به درخواست دولت متبوعه خریدار

97. Organization of Member States of the Council for Mutual Economic Assistance of 1968.

98. یکی از معیارهای تشخیص مشتری و به تعبیر شرایط عمومی استاندارد بازرسی ایفیا، اصل، پرداخت کارمزد و هزینه های بازرسی است.

شایع‌ترین بازرسی به تقاضای اشخاص ثالث، بازرسی پیش از حمل است که به درخواست دولت متبوعه خریدار صورت می‌گیرد. درخصوص بازرسی پیش از حمل قبلاً توضیحات لازم ارائه شد. یادآور می‌شویم در گزارش تحقیقی که به درخواست بانک جهانی راجع به خدمات بازرسی قبل از حمل توسط آقای پاتریک لو (Patric Low) انجام و اولین چاپ آن در فوریه ۱۹۹۵ منتشر گردید، تعداد کشورهایی که از خدمات بازرسی قبل از حمل استفاده می‌کنند، سی کشور اعلام می‌گردد.^{۹۹}

کالاهای موضوع بازرسی قبل از حمل و تأکیدات هر قرارداد و اولویت‌ها، متفاوت است، لیکن در مجموع اهداف قراردادهای مربوط به بازرسی قبل از حمل نظارت و کنترل ورود و خروج ارز و جلوگیری از فرار سرمایه‌ها از طریق ارائه صورت حساب‌ها با مبالغ زیر قیمت واقعی و یا بالای قیمت واقعی، طبقه‌بندی خلاف واقع کالاهای وارداتی برای فرار از پرداخت کامل حقوق و عوارض گمرکی و سایر تقلبات و تخلفات مشابه و نیز کنترل ضوابط فنی و کیفی کشور متبوعه خریدار می‌باشد. لازم به ذکر است با آزادسازی تجارت خارجی در کشورها و سیستم‌های پرداخت، مشکلات ناشی از صدور صورت حساب‌های خلاف واقع کمتر شده است.^{۱۰۰}

مقررات متعددی در خصوص بازرسی پیش از حمل و اصول تطبیق قیمت‌ها وضع شده که از آن جمله می‌توان به بازرسی پیش از حمل بر مذاکرات دور اروگوئه گات اشاره کرد.^{۱۰۱}

99 . Patrick low, op.cit, p. xi

۱۰۰. همان گونه که بعد از یکسان‌سازی نرخ ارز در جمهوری اسلامی ایران، کمتر شاهد ارائه صورت حساب‌های خلاف واقع از سوی واردکنندگان، به ویژه کارفرمایان پروژه‌های صنعتی در رابطه با خریدهای خارج از کشور می‌باشیم.

۱۰۱. در راهنمای تجاری دور اروگوئه، همان منبع، فصل چهارم، ص ۱۳۱ و به بعد، متن کامل موافقت‌نامه راجع به بازرسی قبل از حمل آمده است. همچنین در سند نهایی دور اروگوئه، همان منبع، ص ۳۴۵ الی ۳۶۱.

۱.۲. بازرسی به درخواست دولت متبوعه فروشنده

دیدۀ شده است که به منظور تشویق صادرات، دولت‌های متبوعه صادرکنندگان، امتیازات و تسهیلاتی برای آنان در نظر می‌گیرند از قبیل پرداخت یارانه، اجازه استفاده از تسهیلات بانکی خاص، اجازه واردات کالا در برابر ارز حاصل از صادرات و یا در مقابل صادرات، به صورت بدون انتقال ارز و امثال آن، که تمام نمونه‌های ذکرشده را در کشور خودمان شاهد بودیم.^{۱۰۲} در این میان امکان و احتمال سوء استفاده از طریق بالا نشان دادن حجم و ارزش کالاهای صادراتی برای استفاده بیشتر از تسهیلات یادشده وجود دارد. همچنین در مواردی که صادرکنندگان از طریق انعقاد پیمان ارزی متعهد به بازگردانیدن ارز حاصل از صادرات به کشور از طریق سیستم بانکی می‌شوند، در مواردی که اختلاف قیمت ارز در بازار آزاد و سیستم بانکی وجود دارد، صادرکنندگان این انگیزه را دارند که ارزش کالاهای و خدمات صادراتی را کمتر از میزان واقعی نشان بدهند تا مجبور نباشد که ارز بیشتری را با نرخ پایین تر به سیستم بانکی بفروشند دولت‌ها برای مقابله با این تخلفات از خدمات بازرسان و کارشناسان استفاده می‌کنند که در برخی موارد این بازرسان در استخدام گمرکات کشور بوده و بعضاً نیز از خدمات بازرسان مستقل استفاده می‌گردد.^{۱۰۳}

۲. بازرسی به درخواست شرکت‌های بیمه و نهادهای دیگر

در مواردی که به محمولات دریایی، هوایی و یا زمینی در طول حمل و نقل و تخلیه و بارگیری خسارتی وارد می‌شود و نیز در سایر مواردی که شرکت‌های بیمه موظف به جبران خسارات وارده به بیمه‌شده می‌باشند، تضاد منافع میان زیان دیده (بیمه‌شده) و جبران‌کننده ضرر (بیمه‌گر) وجود دارد. معمولاً مؤسسات بیمه از طریق کارشناسان

۱۰۲. به نمونه‌هایی از این امتیازات در ماده ۱۲۱ آئین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱ کمیسیون مجلس شورای ملی اشاره شده است.

خبره ای که در اختیاردارند به ارزیابی خسارات وارده اقدام می‌کنند، لیکن ممکن است این ارزیابی، رضایت زیان دیده را فراهم نیاورد و لذا برای حصول اطمینان از کارشناسی بازرسان مستقل استفاده می‌گردد.

همچنین است در مواردی که به موجب قراردادهای خصوصی یکی از طرفین متعهد شده است که طرف دیگر را نسبت به خسارات و ضررهای احتمالی و مسئولیت‌هایی که ممکن است به موجب قانون به وی تحمیل گردد، مصون نگهدارد. نمونه‌ای از این شروط را در قراردادهای انتقال تکنولوژی و یا اعطای لیسانس و امثال آن می‌توان ملاحظه کرد. در این موارد از خدمات مؤسسات بازرسی استفاده می‌گردد.

مبحث سوم. اهداف بازرسی قراردادی

اهداف بازرسی قراردادی را می‌توان به اهداف اولیه و اهداف نهایی تقسیم کرد. این اهداف در دو گفتار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

گفتار اول. اهداف اولیه و مستقیم بازرسی قراردادی

اهداف بازرسی از منظر و دیدگاه طرفین قرارداد اصلی و اشخاص ثالث قابل بررسی است.

بند اول. اهداف بازرسی از دیدگاه طرفین قرارداد اصلی

هریک از خریدار و فروشنده از منظر خاصی به بازرسی قراردادی نگاه کرده و هدف‌های خاص خود را تعقیب می‌کنند. ذیلاً به اهم اهداف مذکور اشاره می‌شود.

۱. اهداف اولیه خریدار از بازرسی قراردادی

اهداف اولیه خریدار از بازرسی قراردادی را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱۰۱. کنترل کمیت و کیفیت کالا و خدمات و تطبیق آن با شروط اوصاف قراردادی

مهم‌ترین هدف خریدار از بازرسی، کنترل کمیت و کیفیت کالا و خدمات برای حصول اطمینان از انطباق آن با شروط و مشخصات قراردادی است. این هدف مهم‌ترین فلسفه وجودی این نوع بازرسی است.^{۱۰۴}

۱۰۲. تمهید مقدمات قانونی معامله و یا اجرای آن

در کشورهایی که دخالت بازرس مستقل برای کنترل انطباق کمیت و کیفیت کالا و خدمات با شروط قراردادی در معاملات بین‌المللی اجباری است.^{۱۰۵} پیش‌بینی بازرسی بازرس مستقل در قرارداد و یا در ابزارهای پرداخت مثل اعتبار اسناد و غیر آن، به عنوان یک شرط قانونی، لازم است.

۱۰۳. احراز توانایی‌های عملی و فنی طرف مقابل

در مواردی که بازرسی، قبل از معامله می‌باشد، در این صورت هدف متقاضی بازرسی یعنی خریدار و یا کارفرما، اطلاع از توانایی‌های عملی و فنی و مالی طرف مقابل و در مجموع احراز صلاحیت وی می‌باشد. این بازرسی در واقع در مقام پیشگیری از هرگونه مسائل و مشکلات بعدی است.

در معاملات مهم از مؤسسات بازرسی خواسته می‌شود که صلاحیت طرف احتمالی قرارداد را قبلاً بررسی و گزارش نماید و در این بازرسی، توان علمی، فنی، اجرایی و امکانات مالی طرف مقابل مورد بررسی قرار می‌گیرد. پس تأیید اعتبار و صلاحیت طرف معامله احتمالی یکی از اهداف خریدار در این نوع بازرسی‌ها می‌باشد.^{۱۰۶}

104 - C.M.Bianca and M.Y. Bonell, Commentary on the International Sales Law : The 1980 Vienna Sales Convention, Giuffrè Millan 1987.

۱۰۵. به عنوان مثال در کشورهای اروپای شرقی سابق و نیز در کشورهایی که هم اکنون از بازرسی پیش از حمل (به معنای اخص آن) استفاده نمایند.

۱۰۶. این خدمات در چارچوب قراردادهای بازرسی خاص ارائه می‌گردد. بندهای ۱-۹-۵ الی ۵-۹-۵ از ماده ۵ آیین کار بازرسی پیش از حمل ایران ناظر به خدمات بازرسی خاص می‌باشد.

۲. اهداف اولیه فروشنده از بازرسی قراردادی

اهداف اولیه فروشنده از بازرسی قراردادی را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۲.۱. تحصیل دلیل انطباق کالا با شروط قرارداد و اوصاف مقرر

فروشنده به عنوان یک اصل کلی، وظیفه دارد مورد معامله را مطابق با اوصاف و مشخصات و شروط مندرج در معامله تحویل دهد.^{۱۰۷} و از آنجایی که گواهی واحدهای زیر مجموعه فروشنده مبنی بر مطابقت کالا با شروط و مشخصات قراردادی در مقابل خریدار غیر قابل استناد و در واقع ادعا محسوب می‌گردد، بنابراین، روش معمول این است که قبض و اقباض با حضور نمایندگان طرفین و پس از انجام آزمایشات قبولی صورت می‌گیرد و یا اینکه نظریه بازرس مستقل اخذ و همراه مدارک به خریدار ارائه می‌گردد.

لازم به ذکر است که گواهی بازرس مستقل مشروط بر اینکه^{۱۰۸} درخصوص کیفیت و کمیت کالا، نهایی اعلام نشده باشد، دلیل قطعی انطباق کالا با مشخصات قراردادی محسوب نشده، بلکه صرفاً قرینه‌ای است که خلاف آن قابل اثبات است و تعهد فروشنده به تحویل کالا و خدمات منطبق با مشخصات و اوصاف و شرط مندرج در معامله همچنان تا ایفای کامل آن باقی است.

۲.۲. تهیه اسناد لازم برای استفاده از اعتبار اسنادی

گفتیم که رویه معمول در معاملات بین‌المللی به ویژه در معاملات کشورهای جهان سوم، این است که گواهی مؤسسه مستقل بازرسی مبنی بر انطباق کالا با مشخصات قراردادی به عنوانی یکی از اسناد لازم برای استفاده از اعتبار اسنادی مفتوحه، پیش‌بینی

۱۰۷. به عنوان مثال به ماده ۲۷۵ قانون مدنی ایران و بخش (۱) ۱۳ قانون فروش کالا مصوب ۱۹۷۹ در سیستم حقوقی

انگلیس مراجعه شود.

۱۰۸. مطابق قانون تجارت یکنواخت امریکا ممکن است نظر بازرس قاطع قرارداده شود. به صفحه ۵۳۱ جلد دوم رویه قضایی امریکا (۱۹۶۷ American Juris Prudence) مراجعه شود. همچنان که در سیستم حقوقی ایران، نظر کارشناس ممکن است قاطع قرار داده شود.

می گردد.^{۱۰۹} بنابراین فروشنده وظیفه دارد چنین گواهی را به عنوان یکی از اسناد لازم^{۱۱۰} همراه با سایر اسناد به بانک ابلاغ کننده اعتبار^{۱۱۱} و یا معامله کننده اسناد تسلیم نماید. هم چنین است در مواردی که از مکانیسم های دیگر پرداخت مثل بروات وصولی اسنادی استفاده می گردد. پس هدف دیگر فروشنده از بازرسی، تهیه یکی از اسناد لازم برای امکان دریافت ثمن معامله می باشد.

۲۰۳. تأمین شرایط قانونی لازم

در مواردی که بازرسی از سوی شخص ثالث به طرفین اصلی معامله تحمیل می گردد، همچون بازرسی پیش از حمل، هدف از بازرسی فراهم آوردن موجبات و مقدمات قانونی صادرات کالا به کشور خریدار می باشد و فروشنده برای امکان صادر نمودن کالا و دریافت ثمن چاره ای جز تمکین به این بازرسی ندارد.^{۱۱۲}

بند دوم. اهداف بازرسی قراردادی از دیدگاه اشخاص ثالث

اگرچه سخن از بازرسی قراردادی است ولی اشخاص دیگری غیر از طرفین معامله اصلی نیز منی توانند از بازرسی بازرس مستقل بهره مند گردند. لذا این گروه انگیزه ها و اهداف خاص خود را از بازرسی دارند. ذیلاً به اهم موارد مذکور اشاره می شود.

۱. اهداف دولت ها از بازرسی قراردادی

دولت های متبوعه طرفین معامله اصلی به دو اعتبار می توانند اهدافی را از بازرسی قراردادی داشته باشند. اول به اعتبار اینکه مستقیماً طرف قرارداد بازرسی باشند و دوم در فرضی که شخص ثالث نسبت به قرارداد بازرسی محسوب می گردند ذیلاً به اهداف و انگیزه های آنها می پردازیم.

۱۰۹. به مقررات رسمی اتاق بازرگانی بین المللی در مورد تفسیر اصطلاحات تجاری، اینکوترمز ۲۰۰۰، از انتشارات کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین المللی بند ب ۹ ترم ها مراجعه شود.

110 . Shipping Documents.

111 . Advising Bank or Negotiating Bank.

۱۱۲. برای ملاحظه بحث های تفصیلی به بازرسی پیش از حمل، ص ۳۸ وبعد مراجعه شود.

۱۱. اهداف دولت متبوعه خریدار از بازرسی قراردادی

در برخی از قراردادهای بازرسی اساساً ذی‌نفع واقعی و اصلی بازرسی، دولت متبوعه خریدار است. در بازرسی‌های پیش از حمل اساساً دولت خود طرف قرارداد بازرسی است و شاید اطلاق شخص ثالث به او در بادی امر بی‌وجه به نظر برسد، لیکن معیار سنجش ما ظرفیت در معامله اصلی است که دولت متبوعه خریدار نقشی در آن ندارد. فلسفه و حکمت بازرسی پیش از حمل قبلاً بیان شده.

در سایر موارد هم که دولت نقش و ظرفیت مستقیم در قرارداد و معامله اصلی و همچنین در قرارداد بازرسی ندارد، باز دولت خریدار، اهداف ویژه‌ای را تعقیب می‌کند که از آن جمله کنترل ورود و خروج ارز، دریافت حقوق و عوارض گمرکی می‌باشد.^{۱۱۳} از دیگر اهداف دولت متبوعه خریدار کنترل کیفیت کالا و در نهایت تأمین امنیت و سلامت جامعه می‌باشد. بر همین اساس است که مطابق بخش‌نامه‌های صادره از بانک مرکزی ایران از جمله بخش‌نامه شماره ۶۰/۱۰۹۳ مورخ ۸۴/۶/۹ پیش‌بینی بازرسی در خصوص واردات کالایی که مشمول استاندارد اجباری می‌باشد، الزامی است. در بند یک بخش‌نامه مذکور می‌خوانیم:

« ۱. در مورد کالاهای مشمول استاندارد اجباری ارائه گواهی بازرسی الزامی بوده و بایستی مطابق متن گواهی بازرسی مورد قبول (پیوست شماره ۳) و توسط شرکت‌های بازرسی‌کننده مجاز (پیوست شماره ۲) صادر گردد.»^{۱۱۴ و ۱۱۵}

۱۱۳. به ماده ۵ آیین کار بازرس پیش از حمل، نشریه ۸۵۰۹ مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، همچنین به Patric Low همان منبع ص ۸ و به بعد مراجعه شود. همچنین به بند ۵ ماده ۳ و تبصره ۳ ماده ۶ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران و نیز ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی مقررات صادرات و واردات مصوب فروردین ۱۳۷۳ منتشر در روزنامه رسمی شماره ۱۴۳۲۳ مورخ ۷۳/۲/۱۹، ص ۴ مجموعه قوانین سال ۱۳۷۳ مراجعه شود.

۱۱۴. برای ملاحظه جزئیات بیشتر به مجموعه بخش‌نامه‌های ارزی بانک مرکزی، جمهوری اسلامی ایران، همان منبع، قسمت دوم مراجعه شود.

۱۱۵. مقرراتی از این قبیل قرینه قاطعی برای اتحاد نهایی اهداف دو نوع بازرسی تکلیفی قراردادی می‌باشد.

۱۰۲. اهداف دولت متبوعه فروشنده از بازرسی قراردادی

برخلاف تصور اولیه، دولت متبوعه فروشنده یعنی کشور محل صدور کالا و یا خدمات نیز از جهاتی متأثر از بازرسی بوده و اهداف خاصی را در بازرسی کالا و خدمات تعقیب می‌کند. از جمله این اهداف اطمینان از صادرات محصولات مرغوب، جلوگیری از صدور کالاهای نامرغوب و دریافت عوارض گمرکی متعارف در کشور مقصد، نسبت به کالای صادراتی از کشور خود می‌باشد.

در ایران نیز مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ابتدا با هدف و انگیزه تدوین استاندارد برای کالاهای صادراتی و با قصد بهبود و افزایش صادرات ایجاد شد. هم‌اکنون نیز همین هدف تعقیب می‌گردد. بازرسی کالا توسط بازرسان مستقل و صدور گواهی مطابقت کالا با استانداردها و اوصاف و مشخصات و شروط قراردادی، به عنوان مانعی در راه صدور کالای نامرغوب و غیر منطبق از سوی اغلب کشورهای صادرکننده مورد توجه و تعقیب است. در بند ۵ ماده ۳ از قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷۱ «کنترل کیفی کالاهای صادراتی مشمول استاندارد اجباری و جلوگیری از صدور کالاهای نامرغوب به منظور فراهم نمودن امکانات رقابت با کالاهای مشابه خارجی و حفظ بازارهای بین‌المللی» مؤسسه می‌تواند اجرای این وظیفه را به مؤسسات بازرسی‌کننده کالا و خدمات یعنی همان بازرسان مستقل واگذار کند.

۲. اهداف شرکت‌های بیمه و بانک‌ها از بازرسی قراردادی

مؤسسات و نهادهای دیگری نیز از بازرسی قراردادی نفع برده و اهدافی را تعقیب می‌کنند از جمله شرکت‌ها و مؤسسات بیمه و بانک‌ها ذیلاً به اهداف مورد نظر آن‌ها اشاره می‌شود:

۲۰۱ اهداف بازرسی مستقل از دیدگاه مؤسسات بیمه

یکی دیگر از اشخاص ثالث که گزارش بازرسی قرار دادی برای آن‌ها بسیار مورد توجه می باشد، مؤسسات و شرکت‌های بیمه می باشد. در تجارت بین الملل به دلیل خطرات خاصی که در کمین کالاهای مورد معامله و حمل می باشد، کالاهای معمولاً بیمه می شوند. در برخی از قوانین ملی، بیمه نمودن کالاهای وارداتی اجباری است.^{۱۱۶} بیمه کالا این اطمینان را به وجود می آورد که در صورت بروز خطر، قسمت عمده ای از خسارات جبران خواهد شد. از سوی دیگر مؤسسات بیمه مراقب هستند که کالایی که بیمه می شود، دارای عیب ذاتی نباشد. در ماده ۲۰ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ آمده است:

«بیمه گر مسئول خساراتی که از عیب ذاتی مال ایجاد می شود، نیست مگر اینکه در بیمه نامه شرط خلافی شده باشد.»

و در ماده ۱۸ همان قانون آمده است:

«هرگاه معلوم شود خطری که برای آن بیمه به عمل آمده قبل از عقد قرارداد واقع شده بوده است. قرارداد بیمه باطل و بی اثر خواهد بود...»

بنابراین بیمه گر باید مطمئن باشد که کالا قبل از قرارداد بیمه، مشمول خطر بالفعل نبوده و کالا فاقد عیب ذاتی است. بازرسی مستقل با انجام بازرسی کالایی که قرار است بیمه شود، به این سؤال پاسخ می دهد که آیا کالا قبل از شروع حمل سالم و بدون عیب و نقص ذاتی به حمل کننده تحویل شده است یا نه.

با توجه به مقررات بیمه و اصل جانشینی^{۱۱۷} بیمه گر با زیان دیده و حق مراجعه وی به سبب و عامل زیان، بازرسی کالا قبل از حمل از این جهت نیز مؤثر در موضوع می باشد.

۱۱۶. از همچنین است مطابق مقررات ایران به ماده ۷۰ تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه گری مصوب ۱۳۵۰ و نیز بخش دوم مجموعه مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران شماره ۶۰/۱۰۸۷ مورخ ۸۳/۵/۱۷ و اصلاحی آن، مقررات بیمه، مراجعه شود.

117. Principe de subrogation.

زیرا هر لحظه این احتمال وجود دارد که در فرض مراجعه مؤسسه بیمه (بیمه‌گر) به عامل زیان، وی در مقام دفاع برآمده و موضوع را قابل انتساب به خریدار و یا عوامل دیگر بداند و گواهی بازرسی می‌تواند دلیل مطمئنی برای رد مدافعات خوانده باشد.

۲۰۲. اهداف بازرسی مستقل از نظر بانک بازکننده اعتبار

بانک‌ها ذی‌نفع مستقیم بازرسی در قراردادهای و معاملات نمی‌باشند زیرا مطابق ماده ۴ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی،^{۱۱۸} بانک‌ها اسناد را مورد معامله قرار می‌دهند و تنها وظیفه‌ای که دارند، کنترل صورت ظاهری اسناد با شرایط اعتبار اسنادی و نیز کنترل و احراز عدم تعارض ظاهری آن‌ها با همدیگر است.^{۱۱۹}

مع‌الوصف به نظر نگارنده بانک‌ها نیز می‌توانند از مزایای بازرسی مستقل به نوعی بهره‌مند شوند زیرا، در اغلب موارد به ویژه در مواردی که متقاضی گشایش اعتبار اسنادی اشخاص خصوصی هستند، آنان فقط درصد کوچکی از وجه اعتبار اسنادی را نزدیک بانک گشایش‌کننده، تودیع می‌نمایند و قسمت عمده وجه اعتبار، منوط و موکول به ارائه اسناد حمل از سوی فروشنده و ظهر نویسی آن از سوی بانک به خریدار می‌گردد، بنابراین چنانچه کالا وجود خارجی داشته و با اوصاف و مشخصات و شروط قراردادی مطابقت داشته باشد، بانک گشایش‌کننده اعتبار نیز به نوبه خود با سهولت و اطمینان بیشتری باقیمانده وجه اعتبار را از خریدار وصول خواهد کرد والا مشکلات خریدار خواه ناخواه به بانک نیز تسری خواهد یافت. بنابراین صدور گواهی بازرسی

۱۱۸. ماده ۴ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی (UCD 500) مقرر می‌دارد: در عملیات اعتبار کلیه طرف‌های ذی‌ربط اسناد را معامله می‌کنند و نه کالا، خدمات و یا سایر ایفای تعهدات که اسناد مربوط به آن‌هاست.

۱۱۹. ماده ۱۳ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی (UCD 500) مقرر می‌دارد:

ماده ۱۳، ضوابط بررسی اسناد

الف - بانک‌ها باید کلیه اسناد تصریح شده در اعتبار را با دقت متعارف کنترل کنند و مطمئن شوند که صورت ظاهر اسناد، منطبق با مواد و شرایط اعتبار که با رعایت ضوابط بانکداری بین‌المللی که در این مواد تصریح شده صورت خواهد گرفت، می‌باشد.

مبنی بر مطابقت کالا با مشخصات مورد معامله قاعداً از مسائل و مشکلات احتمالی آتی بانک‌ها خواهد کاست.

گفتار دوم. هدف نهایی و غیر مستقیم از بازرسی قراردادی اهدافی که در گفتار اول برای بازرسی قراردادی از دیدگاه‌های مختلف بیان شد، اهداف مستقیم و ظاهری بازرسی است ولی هدف نهایی و باطنی از بازرسی قراردادی در واقع ایجاد و برقراری تعادل قراردادی و یا حفظ آن و جلوگیری از بهم خوردن این تعادل می‌باشد.^{۱۲۰} در دو بند زیر توضیحات بیشتری ارائه می‌گردد.

بند اول. هدف نهایی طرفین قرارداد اصلی از بازرسی قراردادی در معاملات معوض، تعادل قراردادی و برابری عرفی عوضین، اصل مسلمی است که هر انسان متعارف و معقولی آن را تصدیق می‌کند و به همین دلیل هر وقت دچار خلل شود ایجاد خیار می‌کند^{۱۲۱} و در بررسی استحقاق مدعی به اعمال خیار، این نکته بررسی می‌شود که آیا از نظر عرف تعادل و تساوی مورد انتظار وجود داشته است یا خیر. تعادل قراردادی و تساوی بین عوضین، یک اصل پذیرفته شده می‌باشد و چنانچه این تعادل به هنگام عقد وجود نداشته باشد و یا بعد از عقد تا زمان اجرا بنا به دلایلی که خارج از اراده طرفین است، دچار خدشه گردد وجدان انسان متعارف و منصف به دنبال راه حلی برای برقراری مجدد این تعادل و تساوی می‌گردد و از اینجاست که نظریه غبن حادث شکل می‌گیرد.

بنابراین نمی‌توان به این شرط ضمنی و عرفی در معاملات و انتظار متعارف متعاملین در نوعی تعادل بین آنچه به دست می‌آورند و آنچه از دست می‌دهند، بی‌توجه بود.^{۱۲۲} آنچه از مواد قانونی مدنی و پشتوانه این مواد یعنی فقه برمی‌آید لزوم جبران ضرر ناشی از

۱۲۰. تعادل قراردادی نقطه اتحاد و اشتراک و اتحاد و اهداف بازرسی تکلیفی و قراردادی است.

۱۲۱. صادقی مقدم، دکتر محمد حسن، تغییر در شرایط قرارداد، ص ۱۶۸.

۱۲۲. صادقی مقدم، دکتر محمد حسن، همان منبع، ص ۱۷۱.

متعادل نبودن دو عوض و جمع بین حقوق طرفین عقد است، لازمه جبران ضرر مذکور وجود حق فسخ معامله برای متضرر است که خیار غبن نام دارد. به اعتبار گفته فقها «خیار غبن» ویژه عدم تعادل و نابرابری عوضین است.^{۱۲۳}

در اختیارات دیگر نیز به وضوح و روشنی جای پای عدم تعادل قراردادی و تساوی برابری عرفی عوضین دیده می‌شود. اما کدام انسان معقول و متعارفی است که درمان را بر پیشگیری مقدم بداند.^{۱۲۴} پس طرفین معامله سعی می‌نمایند که از وجود تعادل قراردادی در زمان معامله و در طول اجرای آن مطمئن شوند.

۱. ابعاد تعادل قراردادی

بازرس مستقل با انجام بازرسی قبل از انجام معامله و گزارش شرایط مالی و فنی و امکانات فروشنده و یا خریدار و به‌طور کلی، با نشان دادن میزان اعتبار طرف معامله به طرف قرارداد بازرسی، که بی تردید گزارش مذکور مورد توجه متقاضی بازرسی قرارخواهد گرفت، به برقراری تعادل و توازن در روابط طرفین معامله کمک می‌کند به عنوان مثال اگر گزارش بازرس مستقل، نشانگر تردید در توان فنی و علمی و تجربی

۱۲۳. صادقی مقدم، دکتر محمد حسن، همان منبع ص ۱۷۲، همچنین مراجعه شود به آبادی، دکتر امیرحسین، تعادل اقتصادی در قرارداد، همان منبع، ص ۱۹۹.

۱۲۴. وجه تمایز عمده نظریه تعادل قراردادی با تعدیل قرارداد در همین است. در نظریه تعادل قراردادی، تلاش این است که ابزار و روش‌هایی به کار گرفته شود که در لحظه عقد قرارداد، برابری عرفی و نسبی بین ثمن و مثنی با توجه به کلیه عوامل مؤثر در تعیین قیمت همچون کمیت، کیفیت، نحوه توزیع، بسته‌بندی و حمل و غیر آن وجود داشته باشد و این تعادل تا لحظه ایفای تعهدات از ناحیه طرفین حتی تا مدت معقول بعد از آن برقرار باشد و به هیچ وجه مختص قراردادهای با اجرای طولانی و مستمر نیست و در واقع تعارض و تقابل بین آزادی اراده و عدالت اجتماعی یا اصالت فرد و اصالت جامعه است در حالی که در تعدیل قرارداد فرض این است که در لحظه عقد قرارداد چنین تعادل و برابری عرفی وجود داشته است لیکن به دلیل طولانی بودن مدت اجرای قرارداد و شرایط خاص و ویژه‌ای که حاکم گردیده، این تعادل از بین رفته است پس لازم است وضعیت بهبود یافته و این عارضه مداوا گردد. در تعدیل قراردادی تعارض و تقابل بین اصل لزوم قراردادها و عدالت می‌باشد. در نظریه تعادل قراردادی سعی این است که با اتخاذ تدابیری که در بازرسی تکلیفی و قراردادی بحث می‌شود، از بروز عدم تعادل آشکار و پنهان جلوگیری گردد.

فروشنده و یا سازنده کالایی باشد، خریدار و سفارش دهنده با اطلاع از این ضعف و مشکل در مقام چاره‌جویی برآمده و با پیش‌بینی ضمانت اجرایی‌های خاص و یا تغییر مکانیسم پرداخت و ترتیبات دیگر سعی خواهد نمود بر مشکل مذکور فائق آید و تعادل و توازن عرفی در معامله ایجاد کند. زیرا زمان تحویل، روش و وسیله پرداخت و ضمانت اجرایی‌های پیش‌بینی شده در قرارداد، همه شروطی هستند که تأثیر مستقیم در تعادل قراردادی دارند.

۲. جلوگیری از برهم خوردن تعادل قراردادی

هدف نهایی و باطنی دیگر طرفین معامله از بازرسی قراردادی، جلوگیری از به هم خوردن تعادل و توازنی است که طرفین با مذاکرات، ملاحظات و ترتیبات قراردادی توافق شده در معامله برقرار نموده‌اند.

بازرس مستقل با کنترل کمیت و کیفیت معامله، مثل نو بودن، کهنه بودن وسایل و لوازم و قطعات مصرفی، مبداء هریک از اجزا اصلی و اساسی مورد معامله، رنگ، وزن، کارکرد، بازدهی، بسته بندی، طریقه حمل، اسناد و مدارک آموزشی مربوطه و ده ها عامل مؤثر دیگر در تعادل قراردادی، و در برخی از انواع بازرسی مثل بازرسی قبل از حمل، با کنترل و ارزیابی قیمت ها و به‌طور کلی کنترل و احراز انطباق یا عدم انطباق آنچه متعهد در مقام ایفاء تعهد به طرف مقابل تسلیم می‌نماید با شروط و اوصاف قرارداد و ارائه گواهی بازرسی^{۱۲۵} و یا گزارش بازرسی^{۱۲۶} بر حفظ تعادل قراردادی برقرار شده، کمک می‌نماید. بنابراین هدف باطنی طرفین از بازرسی در نهایت امر، جلوگیری از برهم خوردن تعادل و توازن قراردادی به‌وجود آمده در مرحله عقد، تا زمان اجرای کامل تعهد است.

125 . Certificate of inspection.

126 . Report of inspection.

در برخی از انواع بازرسی همچون بازرسی برای مقاصد خاص، هدف بازرسی حفظ تعادل اقتصادی تا رسیدن کالا و یا خدمت به دست خریدار و حتی برای مدتی بعد از آن است. بازرسی همراه با تضمین^{۱۲۷} نمود روشنی از توجه به این هدف از سوی خریدار می‌باشد.

بند دوم. هدف نهایی اشخاص ثالث از بازرسی قراردادی

هدف نهایی اشخاص ثالث از بازرسی قراردادی نیز برقراری و یا جلوگیری از برهم خوردن تعادل قراردادی است.

۱. برقراری تعادل قراردادی

خواه در مواردی که شخص ثالث طرف قرار داد بازرسی است، مثل دولت در قرارداد بازرسی پیش از حمل، و خواه در مواردی که او طرف قرارداد بازرسی نیست، اگر دقت شود، هدف نهایی، برقراری تعادل قراردادی است. به عنوان مثال هدف دولت از بازرسی پیش از حمل این است که در مقابل ارزی که از کشور خارج می‌گردد، کالایی که ارزش عرفی مساوی و برابر داشته و در آن ضوابط فنی و کیفی استاندارد تعیین شده در خصوص کالاهای مشمول استاندارد اجباری رعایت شده باشد به عنوان مابه‌ازاء وارد کشور گردد.

در مثال دیگر، شرکت بیمه با استمداد از نظر بازرس مستقل، بین میزان و درجه احتمال وقوع و خطر و خسارت و حق بیمه‌ای که دریافت می‌کند، تعادل و توازن برقرار می‌کند. بیمه‌شده ممکن است با توسل به حيله و تقلب، مانع ایجاد تعادل شود بین حق بیمه‌ای که پرداخت می‌کند و خطراتی که به وسیله بیمه پوشش می‌دهد. بنابراین بازرس مستقل با انجام بازرسی و گزارش عیب ذاتی کالا و یا ضررهای وارده قبل از شروع

127. Full out guarantee (F.O.G.) Contract.

مسئولیت بیمه گر و یا گزارش سایر یافته‌های^{۱۲۸} خود ، مانع از عدم تعادل و توازن می‌گردد.

۲. جلوگیری از برهم خوردن تعادل قراردادی

یکی دیگر از اهداف نهایی بازرسی قراردادی از منظر اشخاص ثالث ، همانا جلوگیری از برهم خوردن تعادل قراردادی است . در بسیاری موارد طرفین معامله با مذاکره و چانه زنی و پیش بینی شرایط و مقررات و ضمانت های اجرایی و سایر ترتیبات قراردادی تعادل و توازن عرفی بین عوضین ایجاد می کنند، ولی این تعادل و توازن ، ممکن است بعد و در طول اجرای قرارداد برهم خورد. بازرسی درست و صحیح از سوی بازرس مستقل می‌تواند از برهم خوردن تعادل قراردادی جلوگیری کند.

تصور کنید که محموله‌ای حمل شده و در انبار خریدار به دلیل جابه‌جایی بعدی و علل قابل انتساب به خریدار ، خسارت دیده است و این شبهه موجود است که خسارت در طول حمل به وجود آمده است. این موضوع می‌تواند محل جدی اختلاف بین متصدی حمل و نقل و خریدار و چه بسا فروشنده باشد. یعنی احتمال دارد که متصدی حمل و نقل ، علت بروز خسارت را به عیب ذاتی کالا منتسب نموده و یا طریقه دفاعی دیگری را در پیش بگیرد. بازرس مستقل می‌تواند با بازرسی کالا در مبداء و قبل از بارگیری حمل و لحظه بارگیری و نیز نظارت بر حمل و تخلیه ، مسئول نهایی را مشخص نموده و از بهم خوردن تعادل قراردادی که به هنگام عقد و تا قبل از بروز و ورود خسارت وجود داشت جلوگیری نماید.

نتیجه‌گیری

بازرسی قراردادی (بازرسی اشخاص ثالث) یکی از ضرورت‌های تجارت بین‌الملل و حتی تجارت داخلی است. هریک از طرفین معامله و نیز دولت‌های متبوعه آنان و سایر نهادها، از زاویه نگاه خود، اهداف خاصی را تعقیب می‌کنند.

بازرسی قراردادی ابزاری در دست دولت‌ها است برای کنترل ورود و خروج ارز، دریافت حقوق و عوارض گمرکی به میزان واقعی، کنترل کیفیت کالا و خدمات صادراتی و وارداتی وسیله‌ای است برای تأمین امنیت و سلامتی و آسایش جامعه و تعادل قراردادی، هدفی که در بازرسی تکلیفی به شدت از سوی دولت‌ها تعقیب می‌گردد و بازرسی اجرایی مؤسسات و نهادهای بازرسی تکلیفی به ویژه در محدوده برون مرزی می‌باشد.

بازرسی قراردادی از زاویه نگاه طرفین اصلی معامله، وسیله و ابزاری است برای تهیه و فراهم آوردن اسناد و مدارک لازم، تحویل کالا و خدمات منطبق با شروط و اوصاف قراردادی و ایجاد و یا حفظ تعادل قراردادی در معاملات.

فهرست منابع

۱. فارسی

۱. امام خمینی (ره) کتاب البیع ، مطبعه مهر قم ، جلد دوم .
۲. امینی علیرضا و آیتی ، محمدرضا ،
۳. انصاری ، شیخ مرتضی (ره) تحریر الروضه فی شرح اللمعه ، ترجمه سید مهدی دادمرزی ، انتشارات سپهر ، چاپ هشتم ، سال ۱۳۸۴ .
۴. داراب پور دکتر مهربان مکاسب ، چاپخانه اطلاعات ، خط طاهر خوشنویس . سال ۱۳۷۵ قمری ، تبریز .
۵. داراب پور ، دکتر مهربان تفسیری بر حقوق بیع بین المللی ، (ترجمه) انتشارات گنج دانش ، جلد اول ، چاپ اول ، پاییز ۱۳۷۴ .
۶. رفیعی ، غلامرضا تفسیر بر حقوق بیع بین المللی ، (ترجمه) انتشارات گنج دانش ، جلد دوم ، چاپ اول ، پاییز ۱۳۷۴ .
۷. شهیدی ، دکتر مهدی رژیم حقوقی بازرس کالا در حقوق تجارت بین الملل پایان نامه کارشناسی ارشد ، رشته حقوق خصوصی . سقوط تعهدات ، انتشارات کانون وکلای دادگستری چاپ سوم ، سال ۱۳۷۳ .
۸. شهیدی ، دکتر مهدی حقوق مدنی ۳ ، انتشارات مجد ، چاپ پنجم دی ماه ۱۳۸۳ .
۹. صادقی مقدم ، دکتر محمدحسن تغییر در شرایط قرارداد ، نشر دادگستر ، زمستان سال ۱۳۷۹ .
۱۰. کزازی ، دکتر ابوالفضل کنترل کیفیت جامع ، انتشارات مؤسسه عالی آموزش و پژوهش ، مدیریت و برنامه ریزی ، چاپ اول ، ۱۳۸۲ .
۱۱. مرکز تجارت بین الملل ، دبیرخانه مشترک المنافع راهنمای تجاری دور اروگوئه ، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی ، چاپ اول ، آبان ۱۳۷۵ .
۱۲. نقندریان ، مهندس کاظم کنترل کیفیت (ترجمه) ، انتشارات وزارت صنایع ، چاپ دوم سال ۱۳۷۶ .

نشریات :

۱۳. آیین کار بازرسی پیش از حمل نشریه شماره ۸۵۰۹ مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران.
۱۴. مجموع مقررات ارزی واردات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ، سال ۱۳۸۴.
۱۵. نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن اتاق بازرگانی و صنایع و معادن شماره ۱۰، سال ۱۳۷۲.
۱۶. نقش استاندارد در بازرگانی خارجی مرتضی تبریزی ، نقش استاندارد در بازرگانی خارجی ، اتاق بازرگانی ، دی ماه ۱۳۷۲.

۲. لاتین

17. America Jurisprudence 1967 am Jur 2d.
18. CM.Bianca and M.Y. Bonell, Commentary on International Sales Law, the 1980 Vienna Sales Convention, 1987.
19. J.Villus, Inspection Reue de droit Uniforme Rome I, 1992.
20. Patric Low, 278, Word Bank Discussion Papers, Preshipment Inspection Services, 1995.
21. Smith & Keenan's Advanced Business Law, Eleventh Edition, 2000 Longman , Harlow, England.
22. Agreement on Preshipment Inspection, Juris International , World Trade Organization available at: www.jurisint.org/pub/06/en/doc/20.htm
23. Code of Practice, IFIA 1001:2002-1(E), Sixth edition, 2002-05-01, International Federation of Inspection Agencies.
24. Company Profile of Inspection Services Wein (ISW) Warenprufungsges.m.b.H.p.5 available at: fice@inspection-services.net
25. ICC Official Rules for the Interpretation of Trade Terms (Incoterms 2000)
26. ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP 500)
27. IFIA Recommended Terms and Conditions of Business, 1999, International Federation of Inspection Agencies, Ltd.
28. Preshipment Inspection, available at: www.jurisint.org.

29. Regulation on The Implementation of Pre-Shipment Inspection Servicess, Kingdom of Cambodia, Natiion Religion King Annex to the Parkas of the Ministry of Economy and Finance, No 599 dated 31 August 2000.
30. Czekoslovak International Trade Code (1963)
31. Democratoc Republic of Germany Law on International Contracats (1976)
32. Regulation on the Implementation of Pre-shipment Inspection Servicess Kingdom of Cambodia , Nation Religion King Annex to the Parkas of the Ministry of Economy and Finance , No 599 dated 31 August 2000
33. UCC. Uniform Commercial Code , Article 2-Sales
Available at: www.Law.cornell.edu/uss/5/article5.htm
34. Yugoslaw Law on Contractual Relations (1978)